

RIIGIKOGU

IV koosseis.

VII istungjärk.

151. koosolek.

4. juunil 1931.

Sisu:

1. Teatamine komisjoni antud seaduseelnõudest.
2. R. Kuris'e küsimine Vabariigi Valitsusele talupidajatelt kodumaa nisu kokkuostmise asjus.
3. J. Saare küsimine Vabariigi Valitsusele maal asuvate kinnisvarade maksustamise asjus.
4. Põllumeeste, asunikkude ja väikemaapidajate koonduse Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele liiakasu võtmise kohta riikliku garantii abil teostatava sugusigade ostmise puhul.
5. Vabariigi Valitsuse vastamine J. Zimmermann'i küsimisele.
6. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutusetöö kohta koolides.

Koosoleku avab esimene abiesimees
M. Martna kell 10.23 min.

Sekretäri kohal sekretäri teine abi
O. Gustavson.

1. Teatamine komisjoni antud seaduseelnõust.

Sekretär: Riigikogu juhatus andis:

1. Eesti-Soome kaubandus- ja laevanduslepingu ja selle lõpp-protokollki kinnitamise seaduse rahaasjanduse komisjoni.

2. R. Kuris'e küsimine Vabariigi Valitsusele talupidajatelt kodumaa nisu kokkuostmise asjus.

R. Kuris (loeb): 1. Kas ja kui palju nimelt, nisujahu tolliga soodustatud suurveskid kokku ja igauks eraldi, on Majanduseministeeriumile antud kohustuse või leppe kohaselt kodumaa nisu talupidajailt ostnud?

2. Kui palju on keskmiselt talupidajatele nisu kilogrammist makstud?

3. Mil viisil kavatakse valitsus käesoleva aasta kodumaa nisu lõikust realiseerida?

3. J. Saare küsimine Vabariigi Valitsusele maal asuvate kinnisvarade maksustamise asjus.

J. Saar (loeb): Palun Vabariigi

Valitsust vastata alljärgnevatele küsimustele:

1) Kas Vabariigi Valitsusel on teada, et esimesed maksutähtajad kinnisvara maksu maksmiseks maal asuvatelt kinnisvaradelt on kätte jõudnud?

2) Kas Vabariigi Valitsus kavatakse Riigikogule antud lubadust kinnisvarade maksu alandamise asjus täita?

3) Millal kavatakse Vabariigi Valitsus maal asuvate kinnisvarade maksu alandamise seaduse esitada?

4. Põllumeeste, asunikkude ja väikemaapidajate koonduse Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele liiakasu võtmise kohta riikliku garantii abil teostatava sugusigade ostmise puhul.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Põllumajanduse saaduste hinnad on langenud ja ei tasu tootmise kulusid. Haaratatakse kinni igast abinõust, et kuidagi sissetulekuid hankida. Üheks sarnaseks on ka suguemiste müük Venemaale. Riigi poolt on antud garantii selle müügi teostamiseks kahele ettevõttele — nimelt Seakasvatuse seltsile ja Estonia Eksportapamajadele. Need ettevõtted töötavad riikliste toetustega ja laenudega. Nüüd on veel need saanud erakordsetel tingimustel Vabariigi Valitsuselt garantii. Ettevõtteid saavad lepingu kohaselt 105 s. suguse eluskaalu kg eest, kuna aga maksavad põlluharijaile 60 senti eluskaalu kilost, saades vahetalituse eest 75% maksetavast hinnast. See on aga sarnase operatsiooni juures liiga suur vaheltkasu. Valitsusel oleks käesoleva operatsiooni juures eriti suured võimalused olnud teenimata vaheltkasu reguleerida. Sellepärast on arupärijail esitada Vabariigi Valitsusele järgmised küsimused.

1. Kas Vabariigi Valitsusel on teada, et ettevõtteid sarnast vaheltkasu võtavad?

2. Kas Vabariigi Valitsus on andnud garantii Estonia Eksportapamajadele ja Seakasvatuse seltsile enne eksportkrediidi garantii seaduse maksmahakkamist?

3. Kas Vabariigi Valitsus kavatakse vahele astuda sarnase teenimata ja üleliia suure vaheltkasu saamise lõpetamiseks?

Tallinn, 19. mail 1931. Põllumeeste, asunikkude ja väikemaapidajate koonduse Riigikogu rühma nimel J. Fuks, A. Laur, Alex. Kornell.“)

J. Fuks: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Riigikogu koosolekul 19. mail s. a., enne suvistepühi, tahtis põllumeeste, asunikude ja väikemaapidajate koonduse Riigikogu rühm esineda erakorralise teadaandega, et teatavaks teha seda meelepaha ja ärevat meeleolu maal põllupidajais, mille on tekitanud riikliku garantii abil Nõukogude Venemaale sugusigade müümise juures liigkasuvõtmine. Olime arvamisel, et Vabariigi Valitsus, teada saades sellest ennekuulmata vahekasuvõtmisest, „põllupidajate kaitseks samme astub ja sugusigu ostvaile „Estonia eksporttapamajade“ ja seakasvatatajate seltsile niioelda „sõrmedele vaataks.“ Nähtavasti ei meeldinud selle erakorralise teadaande sisu kogumeestele, kes väga lähedalt seotud põllupidajailt sugusigu ostvate ja seejuures liigkasuvõtivate asutustega, ja J. Sootsi ettepanekul lõpetati Riigikogu koosolek, mille tõttu erakorralise teadaande ettekandmine meile enne suvistepühi võimatuks tehti. Küsimuse tähtsust meie põllupidajaile silmas pidades esitasime meie kohe samal õhtul arupärimise Vabariigi Valitsusele liigkasuvõtmise kohta riikliku garantii abil teostatava sugusigade ostmise puhul.

Halb ja hukkamõistetav on, kui eraärid oma rahaga ja vastutusel töötades suuri vahekasusid võtavad, kuid need asjad ei kuuluks mitte niisuguste asjaolude hulka, mis Riigikogus arupärimisena käsitada tuleksid. Käesoleval juhul on asi sarnane, et riigi rahadega töötavad ja riigi garantii saanud ettevõtted põlluharijate arvel säärast vahekasu võtavad. See õigustab käesoleva arupärimise esitamise.

Praegune raske kriisiajajärk annab ennast tunda kõige valusamalt põllumajanduses. Põllumajanduse saaduste hinnad on kohutavalt langenud ja ei tasu kaugeltki tootmiskulusid ära. Põllupidajad otsivad igasuguseid abinõusid, kuidas talule sissetulekuid leida ehk tulusid tõsta.

Kui teatavaks sai suguemiste müük Nõukogude Venemaale, ruttasid talupidajad seda võimalust ära kasutama, lootes oma sigade müügist saada märksa paremat tasu, kui senini seda langenud peekonni siseturu hindade juures saadi. See lootus näis ka põhjendatud olevat, kuna lepingu alusel Nõukogude Venemaa 105—110 senti sugusea eluskaalu kg maksub. Kui aga tegelikult asuti sugusigade ostule, selgus üllatavalt, et seda soodsat konjunktuuri oma ärilistes huvides ära kasutavad sugusigade ostu-müügi operatsiooni teostavad „Estonia eksporttapamajad“ ja seakasvatatajate selts, võttes ennekuulmatut, kõrget vahetasu. Põllupidajale on senini maksetud 60 senti sugusea eluskaalu kg. Seega võtavad nimetatud

asutised sugusea eluskaalu kg 45—50 senti vahetasu, mis teeb välja 75—80% põllupidajaile sugusigade eest maksetavast hinnast. Kui aga keskmise sugusea hinnast — 6.000 sendist — maha arvame 1.500 senti, põrsa eest maksetud hinna, siis jääb põllupidajale kogu oma töö ja seasöötmise peale tasuks 6 kuu jooksul kulutatud ainete eest ainult 4.500 senti, s. o. sama palju ehk veel vähemgi, kui „Estonia“ 2—3-päevalise vahetalituse eest saab.

Niisuguse kõrge vahetasu võtmine põllupidaja-seakasvatataja arvel pole mitte millegagi õigustatud ja põhjustatud ega ka kuidagiviisi lubatav. Meie arvestuse järel oleksid võinud sugusigu ostvate asutiste „Estonia eksporttapamajade“ ja seakasvatatajate seltsi kulud olla kõige enam 12 senti sugusea eluskaalu kg, mitte üle selle. See teeks keskmiselt sea pealt 1.200 senti. Seejuures on meie arvestuses võetud kuludeks nii punataudi kui ka katku seerumi kulud, kuna aga kuuldused on, et Põllutööminister Jürman'i suusõnalisel korraldusel peab Tartu seerumi laboratoorium punataudi seerumi „Estoniale“ tasuta andma, ja teiseks on veel lahtine küsimus, kas katkuseerumi sigadele üldse sisse pritsitakse. Ka on sugusigade müügi puhul põllupidajatelt 50 senti sea pealt riigi heaks maksu võetud. Nüüd aga selgub, et mingit maksu riik ei võta. Kuna kulused meie poolt kõvasti võetud arvestuses ühe Nõukogude Venemaale müüdava sugusea pealt võiks kõige rohkem olla 1.200 senti, võetakse aga 4.500—5.000 senti, seejuures aga täielik operatsiooni riisiko riigi kanda on, siis võiks Nõukogude Venemaale sugusigu müüivate asutiste puhaskasu 5.000 sea pealt arvestada 15—18 miljonit senti. Sellest ilmneb, et siin on tegemist põllumehe-seakasvatataja arvel lubamatu liigkasuvõtmisega.

Valitsusel oleksid käesoleva sugusigade müügi operatsiooni juures eriti suured võimalused olnud teenimata vahekasuvõtmist takistada või reguleerida, seda rohkem, et need sugusigu ostvad asutised töötavad riiklike toetustega ja laenu-dega. Pealegi oleks võinud valitsus selle sugusigade müümisel võetava vahekasu suhtes oma nõudmised ja tingimused üles seada riikliku garantii andmise puhul. Nagu meil teada, on aga Vabariigi Valitsus ilma seadusliku aluseta „Estonia“ meestele selle riikliku garantii välja andnud ja nähtavasti ilma mingite eritingimusteta.

Seega on sugusigu müüvad põllupidajad ilma kaitseta jäetud ja valitsuse võimu abil täiesti sugusigu ülesostvate asutiste meelevalle alla antud, kes ka nüüd seda

põllumehe kaitseta olukorda oma ettevõtete, eeskätt „Estonia eksporttapamajade“ majandusliku külje kindlustamiseks ära kasutavad viisil, mida kuidagi õiglaseks ega lubatavaks ei saa pidada.

Kõiki neid asjaolusid arvesse võttes on arupärijail esitada Vabariigi Valitsusele järgmised küsimised:

1. Kas Vabariigi Valitsusel on teada, et ettevõtted sarnast vaheltkasu võtavad?

2. Kas Vabariigi Valitsus on andnud garantii Estonia Eksporttapamajadele ja Seakasvatuse seltsile enne ekspordkrediidi garantii seaduse maksmahakkamist?

3. Kas Vabariigi Valitsus kavatsab vahele astuda sarnase teenimata ja üleliia suure vaheltkasu saamise lõpetamiseks?

Juhataja: (Hääletatakse.)

Poolt on 22 häält, seega ei ole arupärimise-ettepanek vastu võetud.

5. Vabariigi Valitsuse vastamine J. Zimmermann'i küsimisele.

Majanduseminister M. Pung: Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. Zimmermann'i poolt on Majanduseministrile esitatud küsimine, kas vastab tõele, et praegune Majanduseminister on osa võtnud Eesti Panga nõukogu koosolekust, ja kui see tõele vastab, siis missuguse seaduse alusel ta seda tegi ja milleks ta seda tegi? Nagu sellest küsimisest näha, langeb see kahte ossa. Esimese osa sisu seisab selles, et kas Majanduseministril on õigus seaduse järgi Eesti Panga nõukogu koosolekust osa võtta ja teine osa — kui see õigus on ja kui ta osa võttis, siis mis otstarbeks ta seda tegi?

Mis puutub esimesesse osasse, nimelt sellesse, kas Majanduseministril on õigus Eesti Panga nõukogu koosolekust osa võtta, siis minu arusaamise järele ei võiks siin mingit kahtlust tekkida, et tal see õigus on. Küsimus on küll vormuleeritud nii, et kas praegusel Majanduseministril on see õigus, aga tahan muidugi mõista seda küsimist seletada selles mõttes, et see küsimine on ebaõnnelikult redigeeritud ning tahan seda küsimust põhimõtteilult käsitada.

Mis puutub seaduslikusse küljesse selles asjas, siis on ju teada, et Eesti Pank on emissiooni keskpang ja kui niisugune on ta ülesanne korraldada Eesti raha ringvoolu. Siit järgneb, et riik ja riigimajandus on eluliselt huvitatud sellest, et raha ringvool funktsioneeriks korralikult, (Vahelhüüe.) ja kui selleks otstarbeks on riigi esindajatel ülesanne valvata

selle järele, et raha ringvool korralikult funktsioneeriks, siis on loomulik, et riigivõimu esindajatel õigus on kontaktis selle asutisega töötada, kes emissiooni õigust teostab ja kes Eesti raha ringvoolu korraldab. Edasi Eesti Panga põhikirja järgi on Eesti Pank eraaktsiaselts. Selle aktsiaseltsi kaugelt suurem osa aktsiatest on riigi käes ja nimelt % aktsiatest, ja kui suur aktsionäär on riik eluliselt huvitatud ka sellest, et pank tegutseks majanduslikult otstarbekohaselt. Sellest küljest on riik huvitatud niivõrt, nagu oleks ta selle ettevõtte omanik. Veel edasi, Majanduseministril on õigus nimetada valitsuse komisari Eesti Panga juurde, kellel on õigus osa võtta nõukogu koosolekutest sõnaõigusega. Kui on sellel isikul, keda minister määrab nõukogu koosolekutest osavõtmiseks, õigus nõukogu koosolekutest osa võtta, siis minu arusaamise järgi ei ole kuskil seaduses keelatud ka sellel isikul, kes määrab teise isiku koosolekutest osavõtmiseks, sellest ise osa võtta. (Vahelhüüe.) Teie vaheküsimise peale tahaksin öelda, et kohtu funktsioonid on teised kui administratiiv-funktsioonid. Vaadake, seal ongi Teie mõtte lonkamine juriidilisest küljest. (Vahelhüüe.)

Mis puutub sellesse küsimusse, kas on Eesti Panga nõukogul õigus teisi isikuid oma koosolekutele lasta, kui ainult oma liikmeid, siis minu arusaamise järgi Eesti Panga nõukogul ei ole ainult õigus oma koosolekutel ministreid ära kuulata, vaid nõukogu võib oma otsuse põhjal ka eraisikuid ära kuulata. Mingeid takistusi selleks seadus ette ei näe. Ka Vabariigi Valitsuse kohta ei ole selles suhtes seadusega midagi ette nähtud, kuid ka valitsusel on võimalik eraisikute arvamisi ära kuulata. Selleks mingeid takistusi seaduse poolt ei ole. Nii mina arvan, et põhimõttelikult see küsimus on täiesti selgesti lahendatud.

Mis puutub minu osavõtmisesse Eesti Panga nõukogu koosolekust, siis on õige, et umbes paar kuud tagasi mina Eesti Panga nõukogu koosolekust osa olen võtnud. Aga Riigikogu liikmed teavad väga hästi, et Eesti Panga nõukogu koosolekul peetud arupidamised on salased, ja nõukogu liikmed ei tohi neid saladusi välja anda. (Vahelhüüe.) Kui aga nüüd keegi kõrvaline isik läheks sinna ja annaks panga saladused välja, siis oleks ta selles süüteoos kaastegelane. Sellepärast ei ole minul võimalik teise küsimise peale mitte vastata ega õigust avalikkuse ette tuua asju, mis salased. Sellepärast küsimise teise osa peale keeldun sisuliselt vastust andmast.

Koosolekut asub juhatama teine abimees R. Penno.

6. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutustöö kohta koolides.

Th. Tallmeister: Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui heita pilk härra Hariduse- ja sotsiaalministri vastusesse kõnealleva arupärimise peale, siis paistavad sealt kõigepealt silma mõned väga suured omapärasused, milliseid seni siit kõnetoolilt minu teada veel ükski minister ei ole avaldanud. Lubatagu mulle kõigepealt mõne sõnaga nende juures peatada.

Vastuvõetud arupärimine oli adresseeritud Vabariigi Valitsusele. Kohe pärast hääletamist tuleb härra minister ametlikult vastama, jõuab aga lõpuks välja selle juurde, et valitsuse koosolekut ei ole üldse olnud, ja tema ei ole oma andmeid veel valitsusele esitadagi saanud. Vastus antakse aga Riigikogule siiski ära. Sellest peab siis arvatavasti järeldama, et mis praegusel momendil sotsialistlik minister ütleb, see on öeldud, ja valitsusel ei ole sellega enam midagi pistmist. Valitsuse poliitikat juhivad ja ühtlustavad vähemalt kasvatuslikul alal sotsialistlik erakond, ja härral Riigivanemal ja teistel ei ole seal midagi ütlemist. Teist järeldust säärasest ülesastumisest kuidagi teha ei saa, ja vähemalt on siis Eesti rahvas siin natuke selgust saanud.

Edasi oleks üldmuljetest tähendada, et oma kõne lõpul võttis härra minister ette väga tugeva sõjakäigu Läänemaa seminari direktori vastu. Minul vähemalt oli seda kõneosa kuuldes säärane mulje, nagu oleks härra minister tahtnud öelda: „Armas Riigikogu, tule mulle appi, direktorid kasvavad mul üle pea!“ Aastate jooksul on just sotsialistid siit korduvalt pilganud, et ministrid püüavad meil ikka süüdi ajada „rööpaseadjate“ peale. Nüüd tarvitab siis sotsialistlik minister täpselt säärast taktikat. Nagu oleks meil siin võimalik direktoritelt aru pärida, et minister pateetiliselt hüüab: „Esijärjes tuleb käsile võtta direktor ja siis alles tuleb minna õpilaste juurde!“ Minu arvates on see ometi valitsuse oma asi, keda ta käsile võtab. Riigikogu oleks huvitanud ainult see, kui minister oleks seletanud, et on tarvitusele võetud kõige energilisemad abinõud, et koolides edaspidi ära hoida demagoogilisi miitingukõnesid ja riigilaulu asendamist „Internatsionaaliga“. Aga just see oli, mida meie mitte ei kuulnud, vaid kuulsime ainult, et minister direktorile jagas noomitusi, mida minu teada meil maksva distsiplinaarkorra järgi ei tehta mitte Riigikogu kõnetoolilt, vaid vist küll natuke teisiti. Mulle räägiti, et nende noomituste tagajärjel ollagi di-

rektor juba „Rahva Sõnale“ ühe väga truualamliku kirja saatnud, kus asja valgustatud täiesti teisiti, kui ühes endises kirjas, mida mul oli võimalus lugeda. Kuid, nagu öeldud, direktoriga mina siit vaidlema ei hakka.

Edasi oli härra ministril usuvastase kihutustöö kohta õppiva noorsoo keskel kõigepealt ainult seda öelda, et „palun näidata paragrahv, mille abil saaks selle vastu midagi ette võtta“. Mäletan elavalt, kuidas samalt kõnetoolilt sotsialistlik rkl. härra Piiskar kord üht arupärimist põhjendas, ja päris vaimurikkalt selle üle ironiseeris, et ministril on siin muidugi kerge vastata, sest „juriidiliselt ei ole midagi tetta“. Vaevalt on aga sama härra Piiskar minister, kui ta tuleb kõnetoolile ja ütleb: „Olge heaks, näidake paragrahv!“ Esimesel nelipühäl olevat üks Tallinna keskkoolide direktoritest raadiokõnes seda väidet puudutanud ja minu meelest väga tabavalt öelnud: „On olemas elementaarseid tõdesid, kus paragrahv igale riigikodanikule, iseäranis aga ministritele, peaks olema südamesse kirjutatud.“ Inglismaal ei ole üldse kirjutatud põhiseadust, ja, niipalju kui minul teada, ei ole ka seal sääraseid kooliseadusi, mis kõneleksid kasvatusetöö vaimust ja eesmärgist. Aga mis teie arvate, härrad Riigikogu liikmed, kui kauaks jääks veel ministriks mees, kes tuleks Inglise parlamendis kõnetooli ja ütleks: „Paragrahvi ei ole, ja sellepärast võib rahulikult teha koolilaste keskel usuvaenulist kihutusetööd.“ Kultuurilmas on asju, mis on nii iseenesest mõistetavad, et kellelegi mõttessegi ei tule nende kohta paragrahve tegema hakata. Kui näiteks õpilaste keskele tungiks inimesi, kes hakkaksid plaanikindlalt tegema kihutusetööd vanemate austamise vastu, kas tuleks siis härra minister kõnetooli ja ütleks: „Ükski paragrahv seda ei keela ja ma ei saa midagi teha!“? Mina arvan küll, et kui meie koolitöö seisab inimeste käes, kellel ei ole muid põhimõtteid, veeneid, eesmärke, kui ainult need, mis paragrahvidega fikseeritud, et meie kool on siis soo ja raba peale ehitatud. Kuid, lugupeetud Riigikogu liikmed, kui meil praegu on hariduseministriks mees, kes armastab kangesti paragrahve, kes koolielu tahab nähtavasti juhtida eht bürokraatlikus paragrahvide vaimus, siis arvan mina, et käesoleval juhtumisel on minul võimalik temale isegi paragrahvi näidata. Usuahingute seadus määrab ära, et laste usu üle kuni nende 16. eluaasta lõpuni otsustavad nende vanemad. Kooskõlas sellega on minu teada koolides ka säärane praksis — ja kui seda kuskil ei peaks olema, siis tuleks see enesestmõistetavalt sisse seada —, et küsimuse, kas alla 16 a. vanune laps õpib usuõpetust või mitte,

otsustavad nende vanemad ja mitte laps ise. Võib-olla tuleb härra minister jälle ja ütleb, et kooliseadustes puudub selle kohta paragrahv. Aga terve mõistus peaks ometi igaihele ütlema, et 8-, 10- või 12-aastane laps ei saa ometi ise otsustama hakata, kas ta mõnda ainet õpib või mitte. Kui nüüd vanemad soovivad oma last usulises vaimus kasvatada, milline õigus on neile otse rahvahääletamise teel antud, ja kui minister ütleb, et samas koolis tohib alaealiste laste keskel teha ka usuvaenulist kihutusetööd, siis jätan mina selle meie avaliku arvamise otsustada, mis säärasest „pedagoogikast“ tuleb arvata. Kui vaheajal mõnedes lehtedes ja omavahelistel jutuaajamistel on lärmi löödud, et vaata, õpetaja Tallmeister, kes seni on tahtnud olla suur mõttevabaduse kaitsja, nõuab nüüd just mõttevabaduse kitsendamist, siis annaksin ma säärase „mõttevabaduse“ rüütliatele nõu sugugi mitte oodata laste juures kuni koolivanuseni, vaid saatku mitme voolu pooldajad juba perekonda, lastetuppa, pangu ühele poole hälli kõrvale piimapudeliga sots ja teisele poole kodanlane, ühele poole usumees ja teisele poole besboshnik, ja las sõdida seal igauks oma tõekspidamiste eest. Mina oma väikese mõistusega olen seni asjast nõnda aru saanud, et kasvavad lapsed tulevad igasuguste vooludega esialgselt rahule jätta, et neile kuni teatava vanuseni tuleb pakkuda üldinimikke tõdesid ja alles siis, kui nemed oma arenemises on teatud astmele jõudnud, tohitakse neile ligineda igasuguse kaubaga. Kas on keegi näiteks sellest kuulnud, et mina oma protestantliku usuvooluga olen püüdnud tungida kuskil 10—12-aastaste laste keskele? Protestantlik ühing teeb tööd ainult täiskasvanute keskel ja võtab oma liikmeteks alles 20-aastasi inimesi, ja kuskil ei ole mõeldudki mingite noorprotestantide raku-keste asutamise peale. Kui ma lastejumalateenistusi pean, kui ma alaealistele lastele usku õpetan, siis tüürin ma usulikõlbliste eesmärkide poole, millistega on nõus küll vist kõigi usuliste voolude pooldajad, nagu seda kinnitada võib igauks, kes minu õpetust on kuulnud, ka nende koolide juhatajad ja revideerijad, kus ma usuõpetust olen andnud. Kasvatusetöös peab minu arusaamise järele valitsema kindel suund, mille poole tüüritakse, ja kui vanemad on oma õigust kasutades ära määranud, et nende alla 16 aasta vanused lapsed peavad kasvatatud saama usulikõlblises vaimus, siis minister lihtsalt ei tohi seda lubada, et koolidesse sisse tungivad mingid noorsotsialistide ja teised säärased organisatsioonid, kes avalikult on deklareerinud, et nad juba alla 14-aastaste laste juures tahavad teha „aktiivset usuvastast propagandat“, nagu see sõna-

sõnalt seal on formuleeritud. Ka võrdlus prantsusekeelega, millist härra minister omale lubas, ei kõlba siin ometi mitte kuskile. Ma ütlesin ka selle kohta, et kui seadus vanematele lubab otsustada, et nende laps peab õppima prantsusekeelt, ja kui siis minister Riigikogu kõnetoolilt lubab, et klassi ukse taga oodaku teda noorsotsialistid ja puhugu talle kõrvadesse, et ärgu ta seda rumalat keelt õppigu, siis on see kõige ebapedagoogilisem, mida omale maakera peal ette võib kujutada. Minul on ka 14-aastane poeg, kes õpib prantsusekeelt, ja kui minister avalikult seletab, et tema noorsotsialistid tohivad selle keele õppimise vastu kihutusetööd teha, siis on minu, kui lapse isa, arvates säärane seletus ministri suust täiesti lubamatu. Kuid selle võrdlusega on lugu tõeliselt veel halvem. Kui kellelgi ka peaks õigus olema kihutusetööd teha prantsusekeele õppimise vastu, aga kas peab minister seda ka lubatavaks, kui keegi tungiks koolilaste keskele ja hakkaks seal vaenu külvama Prantsuse maa ja rahva vastu. Kas ütles ka seal härra minister: „Ei ole paragrahvi, ma ei saa seda keelata!“? Ma usun, et seal tuleks vist isegi härra minister Piiskar ja ütles: „See on täiesti lubamatu, et koolides meile sõbraliku maa ja rahva vastu vaenu külvatakse!“. Ma küsisin aga, kas on siis Eesti riik ja rahvas usuga sõjajalal, et koolides tema vastu tohib teha nõndanimetatud „aktiivset propagandat“. Meie põhiseadus ütleb ainult, et „Riigiusku Eestis ei ole“, ja see tähendab ometi, et riik ei kõida ennast ühe või teise kiriku või usutunnistuse külge, mis on täiesti loomulik, aga kuskil ei ole öeldud, et Eesti riik on usule vaenulik. Rahvahääletamine usuõpetuse asjus on just ümber pöörduvalt nõudnud, et riik seisku kõige sõbralikumasse vahekorras usuga. Ja tegelikult ongi see nõnda välja kujunenud, et ei saa omale ühtki pidulikumat toimingutki ette kujutada, millest osa võtavad ka Riigivanem või valitsuse esindajad, et see sünniks ilma usulise talitusega. Ei ole ometi mingit kahtlust, et meie riigi vahekord usuga on täiesti teistsugune kui näiteks Nõukogude Venemaal. See vahekord on kõige sõbralikum, ja sellepärast peaks see küll täiesti lubamatu olema, kui valitsuse esindaja tuleb ja seletab parlamendi kõnetoolilt, et usuvaenulise külvamist õppiva noorsoo keskel ei takista ükski paragrahv. Minister kat- sus sellest küll umbes nõnda kõnele- da, nagu seda võib kuulda Nõukogude Vene- maa valitsuselt. Kui viimasele tehakse ette- heiteid kommunistliku kihutusetöö kohta terves maailmas, siis öeldakse seal, et seda ei tee ju Nõukogude valitsus, vaid komintern. Nii umbes sain ma aru härra ministrist, et noorsotsialistide kihutusetöö

eest ei vastuta tema, seda teeb partei. Aga minister tunnistas asja seaduslikult lubatuks, ja kui sama minister parteiga on seotud, siis hindab Eesti rahvas seda küll ise, mis tervest sellest seletusest tuleb arvata.

Nüüd aga, lugupeetud Riigikogu liikmed, katsus härra minister seletada, et mingeid poliitilisi rakukehi koolides üldse ei olevat, et tema kõigest sellest midagi ei teadvat, ja et juba sellepärast see arupärimine tuule peale olevat ehitatud. Kui ma nüüd selle juurde üle lähen, siis luban ma omale sissejuhatavalt tähendada, et minu arvates rahvasaadik muidugi ei ole kriminaalpolitsei ametnik, kelle kohus oleks juurdlust toime panna, ja kes siis üksikasjaliste protokollituid andmetega siin välja saaks tulla. Rahvasaadiku ülesanne on siit ka seda ette kanda, mis tema valijate keskel on avalikuks saladuseks, ja kui siis minister ütleb, et tema ei tea ilmast ega maast, ja mina tõendan, et need rakukesed on olemas ja töötavad väga intensiivselt, — muidugi ei ole nad poliitiseis või sise- ja kohtuministeeriumis registreeritud — eks siis avalik arvamine otsusta, kumb meist olukorda paremini tunneb, ja kumb siit õigust räägib, kas minister või mina. Ma tahan aga kõigepealt üht huvitavat asjaolu alla kriipsutada. Niipea kui arupärimine ja ministri vastus oli ajakirjanduse kaudu tuttavaks saanud, siis hakkas minu juurde kokku voolama kirju igast maanurgast, kus lastevanemad otseku ühest suust kinnitasid seda, mis mulle näiteks keegi kirjutab Tartust: „Tuhanded lastevanemad on Teile tänulikud selle eest, et kord ometi selle asja avalikult kõne alla võtsite. Minu poeg oli enne väga mõistlik ja hea laps, aga möödunud talvest saadik hakkas ta käima salaja kusaagil koosolekutel, ja nüüd ei saa teda enam ära tunda. Kõneleb, et mis see Eesti ka mõni riik, et Venemaal on alles elu, et Jumal on ainult rumalate hirmutamiseks välja mõeldud, et vanemad on kõik tagur-lased, kelle sõna ei pruugi kuulda j.n.e. Ta on muutnud väga upsakaks ja tooreks ja teeb meile praegu väga palju südamevalu. Olen püüdnud kõrvalt kuulata, mis nad isekesis räägivad, kui mõni koolisõber on tema juures. Niipalju olen aru saanud, et seal koosolekutel käia õpilasi paljudest koolidest ja et õpetajaid ka nende hulka kuuluda, aga kus nad koos käivad, ei ole seni kätte saanud.“ Teine kiri Tallinnast sisaldab muu seas järgmist: „Nõnda kaua kui minu laps käis algkoolis, oli ta usklik, oli eestlane, armastas oma isamaad. Keskkooli astudes õp. Andreesen'i õpilaseks kuulsin kord võrrastusega, kui ta ütles, et parem oleks, kui ta oleks mõne suurrahva liige. Aegamööda tulid kõik sotside ja kommunistide

lööklauseid kuuldavale. Mis meie kodus ka ei teinud ja ei kõnelenud, midagi ei aidanud. Lõpuks panime ta teise kooli. Kommunism hakkas nagu ununema, ja ma jäin rahulikumaks. Mineval aastal palus tema, kas meie ei lubaks temal osa võtta kultuurühingust, mille eesotsas seisvat koolinõunik Grünthal. Ei teadnud midagi karta ja lubasime. Mineval kevadel sain aga kooli direktoriga kokku ja kuulsin, et kultuurühingust osavõtmine on kooli poolt keelatud. Tahtsime temal nüüd keelata sellest osa võtta, aga laps ütles, et siis läheb ta salaja, nende ring minna ülepea põranda alla. Koolinõunik Grünthal olla neile rääkinud, kuidas tema oma seltsimeestega Vene ajal põranda all tegutsenud ja seda tahtvat nüüd teha ka kultuurühing. Nüüd on mul teada, et ta käib mingisuguses põrandaalus ringis Tõnismäel, ja tema jutuaJamistest kaasõpilastega olen kuulnud, et seal olla liikmeid kõigest Tallinna keskkoolidest, välja arvatud poeglase reaalgümnaasium ja 2. tütarlaste gümnaasium. Vähemalt kõnelevad sellest, et neist viimastest oleks ka tarvis liikmeid püüda. Olen mõistnud, et mõnedki sotsialistlikud Riigikogu liikmed on käinud nende keskel kõnesid pidamas, aga nende kõnede kohta räägivad õpilased isekesis, et need olnud väga mustasajalised, et kui nemad kord astuvad tegevusesse, siis jäävad sotsid neist kaugele paremale noole.“ Kuid mitte ainult, et ma sääraseid kirju oleksin saanud, vaid arupärimisest saadik ei ole möödunud pea ühtki kõnetundi minu kirikukantseleis, kus ei oleks käinud Tallinna koolide õpilaste vanemaid ja isegi õpilasi, kes on tulnud eriti selleks, et rõhutada: „Ministri seletus, nagu ei oleks Tallinna koolides sotsialistlikke ja usuvastaseid rakukehi, on täiesti vale. Need rakukesed on olemas ja teotsevad väga agaralt.“ Näiteks jutustas mulle üks isa järgmist: „Minu 10-aastane tütar on Raua tänava algkooli õpilane. Ühel päeval tuleb ta minu juurde ja palub mult 40 senti, sest temal olevat tarvis liikmemaksu õpilaste keskel teotseva Punase Risti seltsi tarvis. Mõtlen, Punane Rist, see võib ju ainult midagi head olla ja annan temale need 40 senti. Mõne aja pärast märkan, et laps hakkab väga imelikku juttu ajama ja hakkasin asja uurima. Viimati selgub, et tegemist oli mitte Punase Ristiga, vaid punase ringiga, millised sõnad laps alguses ära oli vahetanud. Igatahes on minule selge,“ lõpetas see isa oma seletuse, „et need südametunnistusega inimesed juba 10-aastaste laste hinge püüavad mürgitada.“

Samast koolist jutustas üks ema, tema 11-aastane tütar küsinud temalt kord, mis elukad need „vereimejad“ on, sest tema kooliõde seletanud talle ühest koosolekust,

kus tema käinud, ja kus öeldud, et Eestis olevat palju „vereimejaid“, need tulevat kõik hävitada ja siis saavat töörahvas vabaks. Tallinna poeglaste humanitaargümnaasiumist on minu juures käinud õpilasi viimastest klassidest, kes kategooriliselt seletasid, et nende keskel punased rakukesed kõvasti töötavad. Selle juures armastavat poisid, kes sinna kuuluvat, ikka jälle rõhutada: „Meie oleme väikesed vennad, aga vaata, tehnikagümnaasiumi poisid, need alles on tulevase revolutsiooni löökpataljoniks.“ Hiljuti olevat kahtlus tekkinud kellegi 5. klassi õpilase Indrikson'i kohta, kas ta mitte noorsotsialistide organisatsiooni ei kuulu, ja koolivalitsuse poolt usutletud teda sellelt seisukohalt. Poiss eitanud seda kindlasti. Vaevalt lahkunud aga kooliõpetaja klassist, kui poiss tõmmanud taskust mingi liikmekaardi ja öelnud mitme kaasõpilase kuuldes: „Muidugi kuulun ma sinna, aga ega siis sellele nühile ei või määrast asja öelda.“ Esimese mai puhul olevat 4. klassi õpilane Oskar Scheer õpilaste keskel laiali laotanud mingeid lendlehti ja heidetud selle eest koolist välja. Kohe ilmunud aga rkl. Schütz, kelle poeg käivat samas koolis, kohale ja, ma tarvitan täpselt õpilase sõnu, kes seda mulle jutustas, „sõimas nõnda, nagu ainult eht sots võib sõimata.“ ütles muu seas, „mis kopitanud õhk teie 300-aastasest gümnaasiumis valitseb?“ — ja Scheer tuli tagasi võtta. Pärast olevat juhtunud, et mõni õpetaja õpilasi mõne väärnähtuse eest pragades sellele juurde lisanud: „Ega korda muidugi ei või nõuda, Riigikogu sotsialistlik erakond tuleb vahele.“ Ma helistasin direktorile ja küsisin, kas see vastab tõele, ja koolijuhataja kinnitas, et rkl. Schütz tõesti mõju avaldamas on käinud. Ligemate teadete saamiseks soovitas ta mulle klassijuhataja Orussaare poole pöörata. Viimasega ei ole ma kahjuks saanud rääkida, aga peensused ei olegi tähtsad, vaid jätkub tõsiastast, et kui kool mõnda õpilast tarvilikuks peab erakondliku kihutusetöö eest vastutusele võtta, siis tuleb mõni sotsialistlik mõjumees vahele, ja koolivalitsusel tuleb alluda. Küsisin poistelt, kes minu juures käisid, ka seda, mis tarkust neis punastes rakukestes siis õpetatakse, ja kuulsin samasuguseid kommunistlikke lööksõnu, nagu neid juba möödunud korral Haapsalu poistest siin ette tõi. Usu kohta eriti seletavat need poisid oma kaaslastele, et terve piibel olevat „pornograafia“, et Jumal olevat „degenerantide mõttekujutus“ j.n.e., ühesõnaga kõike seda, mis igas ehtsas besboshnikute kõnes või lendlehes võib leida. Kõige selle kohta võib ju muidugi härra minister jälle siia kõnetooli tulla ja öelda, et tema ei tea midagi, et kroonu andmed on täiesti teistsugused ja

muud sellesarnast. Mina muidugi, nagu juba ütlesin, ei mõtlegi siin hakata politseilikku juurdlust korraldama. Minule jätkub sellest, kui veel kord rõhutan, et väga paljude inimeste tõenduse järele on see nõnda, ja et ma sellele juhin valitsuse tähelepanu. Leitakse seal ka edaspidi, et kõik on korras, siis käidagu aga rahulikult senist rada edasi, mina olen oma kohuse täitnud.

Nüüd siis Läänemaa seminari asjad. Siin püüab härra minister kõigepealt lah-tisest uksest sisse murda, kui ta sellest kõneleb, et miks ei või siis koolis ka Karl Marx'ist kõneleda, kes isegi kooli õppekavasse kuulub? Kes on siis seda kunagi katsunud eitada? Kuid kõik oleneb ometi sellest, kuidas kellegist räägitakse. Akadeemiliselt ja erapooletult seda teha ei ole mitte ainult kooli õigus, vaid isegi kohus. Mina isiklikult olen arvamiselt ja olen seda juba aastate eest ka siitkohast öelnud, et isegi usuküsimusi tuleb koolis käsitada akadeemiliselt, võimalikult interkonfessionaalselt, see tähendab, tuleb selgitada üldkristlikke põhimõtteid ja mitte tüürida mõne üksiku kiriku vaadete propageerimisele. Seda rohkem maksab see aga poliitiliste voolude kohta. Kui oleks käsitatud Karl Marx'i kui ajaloolist isikut ja näidatud, millised mõjud temast 19. ja 20. aastasaja ühiskondlikus elus on välja läinud, kellel tohiks selle vastu midagi olla? Kuid minu andmete järele on see nõndanime-tatud „isamaaline hommik“ olnud eht demagoogiline miiting, mille iselaadiga „Internatsionaal“ lõpuks oli täielikus kooskõlas. Härra minister tõendab küll, temal olevat kõne konspekt käepärast ja sellest selguvat, et asi olnud täiesti süütu, ja et kõnele lihtsalt midagi ei olevat ette heita. Selle kohta kirjutatakse aga minule Läänemaa seminari ringkonnast järgmist: „Mis puutub Karl Marx'i refereerimisesse isamaalisel hommikul, siis on küll ministril käes referaadi konspekt, aga see ei ole mitte peetud referaadi konspekt, vaid see konspekt seati kokku pärast juhtumist isamaalisel hommikul direktori erilise nõude peale, kus poisid selle sisu nii kokku seadsid, nagu see neile soodne oli. Et konspekt tagantiärele on tehtud, seda ei eita ka direktor ise. Et peetud kõne oli täiesti teistsugune ja kandis puhtagitatsiooni ilmet, seda tõendas direktor ise pedagoogika-nõukogu koosolekul, mille ta kutsus erakorraliselt kokku juhtumipäeva hommikul. Seda võivad tõendada kõik pedagoogika-nõukogu koosolekul viibinud õpetajad. Asi on enam kui imelik. Minister püüab tõendada, et ettekanne oli väga süütu ja kaine. Aga direktor pidas ometi tarvilikuks õppetöö ajal kokku ajada erakorralist pedagoogika-nõukogu koosolekut, kaks koolitundi jäeti isegi ära ja õpila-

sele, kes referaadi ette kannud, määrati raske karistus, see on, võeti temalt õpetaja kutseõigus. Samasugune karistus määrati ka õpilasele, kes hommiku korraldas. Ja mille eest? Süütu akadeemilise kõne eest, mille kohta minister ütleb, et temas ei olnud mingit sotsialistlikku kihutusetööd?“ Lugupeetud Riigikogu liikmed, ma arvan, siin on jälle kord selgunud, kui jumalikult lihtsalt osatakse neid kroonu juurdlusi korraldada. Mulle kirjutatakse, et kooliõpilaste keskel toimetanud juurdlust kaks õpetajat, Rajamaa ja Uibokand. Sel juurdlusel oli kindlasti selgunud, et õpilastel mingi omavaheline rakukene oli, mis just korraldaski selle nõndanimetatud „isamaalise hommikut“, ja nimelt Tallinnast kohalesõitnud noorsotsialist Scheer'i instruksioonide järgi, kelle tagasisivõtmisest gümnaasiumi rkl. Schütz'i nõudmisel täna juba kuulsime, ja kes ministri sõnade järgi ainult süütu jalutusekäigu Haapsalu metsa tegi. Ministeeriumi uurimiskomisjon olevat aga tarvilikuks pidanud üle kuulata ainult üht õpetajat, kuna teist — Rajamaad — üldse ei olevat üle kuulatud. Minule kaevatakse, et komisjon oma töö üldse väga pealiskaudselt teinud. Kirjad on pikad, neis kinnitatakse veel kord kõiki endisi andmeid, mida ma uuesti ei hakka enam ette kandma, rõhutatakse, et sotsialistliku rakukese tegutsemine seminari õpilaste keskel on väljaspool igasugust kahtlust, ja et õhk seminaris selle tagajärjel on üldse väga raske. Nii võivat sotsialistlike kalduvustega poiste hulgas kuulda vihaseid ütelsi, nagu näiteks: „Siin seminaris on ju rahvaerakondlikud nuhid igalpool seljataga.“

Juurdluse kohta kirjutab mulle keegi veel järgmist: „Tuleb meeles pidada, millises meeolus sündis Läänemaa sündmuste juurdlemine. Kooliosakonna juhataja Tánava poolt on avalikult mõista antud, et kui asja kiiresti ja rahulikult ei likvideerita, siis ei saavat tema seminari edasijätmist enam pooldada. Ka Mihkelson on asjast huvitatud ja kirjutab koolijuhutidele. Tõsi, seminar ei allu kooliosakonnale, vaid otsekohe hariduseministeeriumile, kuid teada on, et minister on parteinimene, ja Tánaval koos Mihkelson'iga on tema peale teatav mõju. Kas ei pea siis õpetajad ja koolijuhataja kõik tegema, et asja sumbutada, sest nende saatus on kaalul ühes terve kooli olemasoluga. Sellepärast on inimlikult arusaadav, et nad juurdluses, näiteks salakoosoleku asjus metsas, püüavad asjale võimalikult pehmemat kuju anda.“

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina muidugi ei kahtle, et kõiki neid asjaolusid ka seekord püütakse olematuiks või vähemalt liialdatuiks teha. Kus midagi näha ei taheta, seal ei aita ka kõige kindlamad

andmed midagi. Et asi aga nii süütu ei ole, nagu härra minister püüab tõendada, seda näitas juba selgesti küllalt see noorsotsialistide kongress, millest arupärijad välja läksid. Säärast kongressi ei peeta ometi selleks, et tema otsused jääksid paberile, vaid on enesestmõistetav, et nende järele käia püütakse. Selle kongressi vaim väljendub aga selgesti sõnades, mis leiduvad minule kättesaadetud noorsotsialistide ajakirjas „Rünnak“ — lhk. 49: „Tänapäeva noortele ei sobi enam ei usulised ega isamaalised ideaalid; meile ärgu katsetagugi neid pookida külge.“ Nii siis, noorsotsialistidel ei ole ei usku ega isamaad. Mitte seda ei öelda, et kiriku praegune kuju ei ole neile vastuvõetav, et praegune kirik on neile liiga dogmaatiline, kivinenud, vormilik — sellest oleksin mina isiklikult väga aru saanud. Vastumeelt on neile usk üldse, ristiusu kõrge aade ja ühes sellega terve praeguseaja ristiusu mõjude all välja kujunenud kultuur. Ristiusu aate kohta peaks vist küll iga ausameelne inimene seda alla kirjutama, mis ütles juba vana Goethe, kes kirikule ei olnud sugugi sõbralik, kes aga ometi rõhutas, et inimkonna kultuuri arenemine kõrgemale, kui seda ristiusu aade väljendab, ei ole üldse enam mõeldav. Iga ristiusu aate ja vaimu vaenlane on sellepärast ka kultuuri, inimsuse ja kõige hea ja ilusa vaenlane. Sellepärast on siis loomulik, et neil inimestel ei ole enam ka isamaad. Mäletan elavalt, kuidas minule Riias 12 aastat tagasi, kui ma olin seal Eesti esindajaks, üks sealsetest sotsialistidest kord vaidluse ägeduses ütles: „Mis teie räägite isamaast! U rabotshevo net otstshestva; gde horosho, tam otstshestvo.“ Sedasama ütleb siis nüüd ka ajakiri „Rünnak“.

Kõik see ilu ja aatelikkus, kõik need kõlblised jõud ja tegurid, millised on alati eneses kandnud sõna „isamaa“, ei maksa nende juures enam midagi. Ma arvan, väiksempi süvenemine asjasse peaks ütlema igale arusaajale, mis see tähendab, kui kasvav noorsugu jäetakse inimeste tallermaaks, kes ütlevad: „Usku ja isamaad meile ärgu enam külge poogitagu“. Selle juures ei ole mingit kahtlust selle kohta, millele see välja viib. Kui ma paari nädala eest rääkisin käesoleva küsimuse üle ühe meie juhtiva haridusetegelasega, kes vabariigi algusest saadik on seisnud kõige ligemas ühenduses koolidega ja asja kindlasti väga hästi peab tundma, siis ütles ta mulle muu seas järgmist: „Kõige kurvem on selle juures asjaolu, mis mina olen vabariigi algusest saadik tähele pannud, et meie sotsialistid kutsuvad küll vaimu välja, aga nad ei suuda neid pidada. Kuhu nemad aga sisse on tunginud, seal nad on õpilased varsti ka oma mõju alt kaotanud ja on pidanud nad üle andma kommu-

nistidele. Nende tulega mängimisest saavad kasu ainult kommunistid ja mitte keegi muu.“ Mina arvan, et oleks väga ja väga tarvis tõsiselt südamesse võtta seda, mis rahvaerakonna parem kasvatuseteadlane prof. Peeter Pöld alles lühikest aega enne oma surma ütles. „Postimehe“ järele — nr. 8 — aastast 1929 — olevat ta öelnud selleaegsel rahvaerakonna kongressil järgmist: „Vajame selgemat vahetõmbamist sotsiaaldemokraatia ja eneste vahel. Seda võlgne me eriti oma noorsoole ja oma tulevikule. Sotsiaaldemokraatia ei ole meie juures sugugi nii süütu, nagu see paljudele paistab. Ta püüab noorsugu enesele võita kõikisuguste seltside, õppe-ringide, töölisspordiliikumise kaudu ja muudel teedel. Ja ta tõmbab ligi oma radikaalsusega, mis nii kaua maksab, kui ta võitleb võimu pärast, ka üksiku isiku suhtes, mis lubab laiu vabadusi ainult nii kaua, kui pole teostatud proletariaadi diktatuur, mis ka sotsialistide katekismuses seisab kaugema lõppsihina.“

Kui põllumeeste kogud läksid käesoleva Riigikogu valimistele, siis ütlesid nemad broshüüris „Mida kodanik valimisele minnes peab teadma“ — lhk. 10 —, et „sotsialismi vastu võitlemine on meie tähtsamaks ülesandeks“. Nüüd aga lubatakse just põllumeeste kogude tähtsama tegelase juhtimisel sotsialistidel erilise hooga tungida õppiva noorsoo keskele ja „erilist rõhku panna alla 14-aastaste noorte organiseerimisele punaste pioneeride gruppidesse“. Iseloomulik on seegi, millest eilsed ajalehed teatasid. O. Strandman'i valitsuse ajal asutas minister Hüneron erilise asjatundjatest kokkuseatud komitee usuõpetuse korraldamiseks, sest kui seda ainet tahetakse pedagoogiliselt otstarbekohaselt käsitada, siis nõuab see suurt eneseharimist ja edasitöötamist. K. Pätsi valitsuse ajal lõpetab aga minister Piiskar selle komitee tegevuse ilma pikema jututa ära, nähtavasti arvamisel olles, et säärase tühja asjaga ei maksa nii palju jännata, et selleks veel erilist komiteed teutseda lasta. Iseloomulikumat sammu on vaevalt tarvis meelde tuletada, kui soovitakse illustreerida, kui head vilja noorsotsialistide usu ja isamaa eitamise vaim meie praeguses haridusepoliitika kannab. Ehk tohib aga siiski loota, et Riigikogu enamus säärase „rännaku“ vastu kindla sõna ütleb. Sellepärast esitan ma arupärijate nimel järgmise ülemineku-vormeli:

„Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse arupärimisele sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutusetöö kohta koolides, mõistab Riigikogu hukka igasugused katsed kanda õppiva noorsoo keskele erakondlikku poliitikat ja usuvaenulikkku kihutusetööd, leiab, et kasvatusetöö

peab arenema isamaalik-rahvuslikus vaimus, ja läheb päevakorras edasi.“

J. Lattik: Väga austatud Riigikogu liikmed! Eesti sotsialistid on aprillikuus oma noorsoo kongressil avaldanud oma kasvatusliku programmi ja kava, ja seal nende esitaja pidanud kõne ning seletanud, et iga kasvatus ja iga kool on niikui nii poliitiline, apoliitist kooli ei ole, ja sellepärast peavad ka sotsialistid, kes oma ilmavaate ja poliitika eest võitlevad, kõik selleks tegema, et kooli muuta selleks, mis nende poliitikale ja kavale vastuvõetav on. Selle kava ja nende mõtteavalduste vastu iseenesest keegi ei tahaks ega saaks vaielda, sest kui on klassivõitlus, siis peab ka klassivõitlus olema. Kui meie oma väikeses riigis lubame endale seda toredust, et meie üks klass teise klassi vastu teravalt seisame, siis peab iga klass kindlasti ka võitlema tuleviku eest. Keegi ei vaidle selle kava vastu. See on iseenesest mõistetav ja arusaadav sotsialistliku partei seisukohast, ja vist keegi ei lähe ka seda eitama. Aga kui meie, kes meie oma väikeses riigis ühtteist väga hästi tunneme, tunneme ka oma praegusi sotsialistide juhte, kui meie seda juurdleme ja jälgime, kas siis säärase kasvatus, nagu sotsialist Freiberg üles seadnud, ja need resolutsioonid, mis „Rahva Sõnas“ olid, kas see peab paika ja kas see sotsialistidele endile ükskord elus saatuslikuks ei saa? Kui mina neid kongressi otsuseid lugesin, siis tuli mulle pilt ette, kuidas kana, kes pardipojad välja haudunud, õnnetult tiigi ääres seisab ja kuidagi edasi minna ei saa. Mina arvan, et meie... (V a h e l h ü ü e.) sotsialistide juhid satuvad samasse seisukorda. Ja kui sotsialistid tööle peavad au andma, siis see noorpõlv, keda nii kasvatatakse, nagu nende kava ette näeb, kindlasti, minu härrad, just teil üle pea kasvab. Sest kui oma elutööd ise hindate ja silmitsete, siis leiate, et olete ikkagi niivõrt kodanlaste keskel, et olete veri nende verest, liha nende lihast ja luu nende luust, ning et see kasvav noorsotsialistide pere teile võõraks jääb ja teile saatuslikuks saab. (V a h e l h ü ü e.) Mispärast tema minule üle pea kasvab? (V a h e l h ü ü e.) Mul on heameel, et rkl. Hevमत konsistooriumist ja kirikust nii huvitatud on, aga see küsimus ei seisa täna päevakorras, kas Tallmeister minule üle pea kasvab, või kes kellelegi üle pea kasvab, ei ole seekord päevakorras. Täna on küsimine sellest, kes sotsialistidele ja põllumeeste kogudele üle pea kasvab. (V a h e l h ü ü e.) Sest teie olete täna süüpingil ja mitte meie. See ei huvita meid poole pen-nigi võrra. (V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a : Riigikogu liikmed, ma

palun veidi rahu! Kuigi kõneleja reageerib vahelhüüetele, ega ta vist kõigile korraga reageerida saa.

J. Lattik: Ma ütleksin, kui härra Esimees lahkesti lubab, härra Teemandile järgmist: Meie oleme kahekesi kaua aega ühes valitsuses olnud, ja kui sel ajal — mina olin hariduseminister ja Teemant Riigivanem — oleks niisuguseid asju ette tulnud, siis mina küll eluga ei oleks pääsenud. (Vahelhüüe.) See on avalik ja ilus, et härra Teemant seda kinnitab. (Vahelhüüed.) Oli ka teine aeg. Missugusest koolist? Sotsialistlikust koolist ei ole keegi läbi käinud. Kus Teie olete sotsialistlikust koolist läbi käinud? (Vahelhüüe.) Lugupeetud härrad! Kui teie Vene ajal kahekesi härra Teemandiga olete pöranda all olnud, ega teie, vanad mehed, nüüd enam ei passi nende poisikeste hulka, kes pöranda all hakkavad tegutsema. Seepärast ärge kaitske neid. Teie olete niivõrt burshuid, et noorsotsialistide hulgas ei ole teil midagi peale hakata. Ja kui kellelegi lõpp tehakse kommunistide poolt, siis teile kõige enne. See on selge. (Vahelhüüed.) — Juhataja koputab haamriga.) Ma pean seepärast jääma, et veel mõne mõistliku sõna enne surma öelda. (Vahelhüüe.) Ma tean, kus need põõsad jäid, mis ma üles kiskusin, aga kas teie teate, kus need teie ministri vekslid jäid? (Vahelhüüe.) Ega teie ka neid ei maksa. Tahate, et teised maksavad. Lugupeetud rahvasaadikud! Need vahelhüüed näitavad seda, et küsimus tõsine ja tähtis on, mida aga vahelhüüetega elust ära viia ei saa. Mis vajadus on härradel sotsialistidel noorsoo kongressidel nii kõnelda ja noorsoole öelda üks kõva sotsialistlik jutt? See on mõeldud selleks, et teie ei taha, et pahem tiib sotsialistidest ära libiseks. Praegu on suur maa- ja mäelibisemise ajajärk. Omalajal sotsialistide lehed kirjutasid praegusest Riigivanemast Pätsist, et ta on aidanud luua kommunistide erakonna ja on sotsialistidele pannud täid krae vahele. Seda kirjutati avalikult. Nüüd ei saa aga Päts osa võtta sellest Riigivanemana, ja selle täi tegemine tuleb endale jätta, et see pahem tiib ära ei libiseks, kust Teile niipalju arvustust on tulnud. Praeguse koalitsiooni vastu on käimas arvustus. Selle jaoks on tarvis teil kõnelda sotsialistlikku juttu ja esile tulla selle kavaga pahempoolsest ilmast. Ma ütlen, et see kasvatuseni, mis noorsoo keskel välja kutsutud on, on mäng tulega tulekardetavas hoones praegusel hetkel ja silmapilgul, kus ilm võitleb kahe ilma-vaate vahel, kommunistliku-sotsialistliku ja kodanliku ilmavaate vahel. Hispaania ja Rootsisis, Saksamaal, igalpool on heitle-

mine käimas. See on tõeliselt väga kardetav mäng tulega, mis ükskord teile üle pea kasvab, kui meie hariduseminister avalikult lubab koolides noorsotsialistlikku kasvatusetööd. Tema suust ei ole meie hukkamõistvat sõna selle kohta kuulnud, valitsuse nimel ei ole keegi siinemaale vastanud arupärimisele, siis on meil õigus nõuda ja teada, kuhu noorsotsialistlik kasvatus viib, mis ta kava ja mis selle kasvatusega tahetakse tegelikult elus kätte saada.

Kui ma teid tutvustan kavaga, kuhu peab jõudma selle programmiga, mis on punased pioneerid, komsomoltsid, üles seadnud, siis on seal olemas omad käsud, nagu ka katekismuses, ainult pahupidi pöördud. Näiteks Lenini seitsmes käsk, et seda, mida varastati, seda varasta. Ja viies käsk: parteivastase tapmine ei ole keelatud. Neljas käsk, et vanemaid tohib austada ja neist lugu pidada, kui nad tõelikud kommunistid on. (Vahelhüüe.) Ei ole Jeesus Kristus kunagi öelnud. (Vahelhüüe.) Piiblit, härra Martna, siin seletada ei saa. Kui Teie rohkem kirikus käite, siis on Teile see ka selge. Kava, mis noorsotsialistid üles on seadnud, läheb veel kaugemale. Kõigepealt peab noorsotsialist lahti ütlema isamaa-armastusest, lugupidamisest ja pieteedist kodu vastu, peab kodumaa kõigi juurtega välja kiskuma. — Ja kodu ning ema vastu on võetud selge seisukoht. Ema-armastus olevat kõige egoistlikum armastus. Kui ma ei eksi, tehti seda ühel komsomoltside — noorkommunistide — kongressil Pariisis 1924. Seal on sõnasõnalt öeldud, et ema, kes armastab oma last, on ainult koeraema, Hündin, nagu saksakeeles öeldakse. Ja teid, sotsialistid, ja meid kõiki on maastmadalast just õpetatud kõigepealt ema armastama. Eesti Kalevipojas on see üks ilusam koht, et seal poeg oma ema armastab, see poeg, kes muidu kõigea hakkama saab, armastab oma ema. Vist ei ole olemas ühtki eestlast, kes oma ema vastu toorust oleks põhjendanud.

Kui see kasvatus sinna tüürib, et perekonda lõhkuda, mis siis inimestest ja meie väikesest riigist järele jääb? Siis jääb tõesti järele see naer, mida teie praegu naerate, aga seda naeru naerdakse siis pisarsilmil.

Igas noorsotsialistlikus majas peab olema punane nurk, nagu uskliku venelase majas oli püha nurk, kuhu paluti külalised. Sinna nurka kogutakse kommunistlik kirjandus, pildid j.n.e.

Kui teie noorsoole seda lubate, siis loomulikult ei lähe üks noormees elus keskteed mööda, vaid ta võtab kindlasti selle kõige äärmise raja ja läheb sinna. See annab talle võimaluse kõike teha ja olla

suureks juhiks teistele. See on kardetav mäng, mis praegu meie keskkoolides mängitakse. Ja kui aruärijad muud kätte ei ole saanud, ja kui nende arupärimine täna siiski tagasi lükatakse, siis on nemad ühe haige koha meie koolielus lahti löiganud. Kui meie suurem rühm, sotsialistlik rühm, õhutab sotsialistlikku kasvatust, et pahe-mat tiiba mitte ära lasta, siis kannab see lõpmata kurba ja halba vilja just teile endile. Teie olete niivõrt isamaalikud, et teie, minu härrad, võidu joosta kommunistidega ei saa. Nemad teevad dumpin-gut koolides, pakuvad teist alati üle, nii et teie sealt üle võtta ei saa. Kui tõesti hariduseminister avaks puht sotsialistliku kooli, kuhu tema paneks kõik sotsialistide lapsed, siis olen kindel, et teist siin ükski ei saadaks oma poegi sinna kooli, vaid otsiks kõige burshuilikuma kooli välja, et see teie poegadele distsipliini kasvataks. Ma pean ütleva, minu pojad kasvavad küll ühe sotsialistliku direktori juhtimisel ole-vas koolis, kuid seal koolis küll sarnast õpe-tust ei olnud. Olen temale igatahes tänu-lik. (V a h e l h ü ü d e d.) Kellele nii? (V a h e l h ü ü e.) Selle direktori töö või? (N a e r.) Vaadake, härra Martna, kui Teie halli peaga hakkate Lattik'ute ju-nioride peale kivi viskama, siis on see Teie asi. Nemad Teile häbematusi ei ütlevad, vaid teevad Teie halli pea ees sügava kummarduse. Vahest ehk jätaksime minu pojad praegu kõnест välja, nemad on suu-red mehed küllalt, et nemad ise oma eest kostavad. Mina ei ole kunagi Teie poegi ega tütreid siin Riigikogus puudutanud. Minu pojad on mehed, üks on varsti sõdur ja teeb Teile ilusasti (demonstreerib sõ-duri tervitust), kui tänaval vastu tulete. (V a h e l h ü ü d e d.) Keedab kartuliputru ka, kui tarvis on, ta ei ole sots, et põl-gab tööd. (V a h e l h ü ü d e d.)

Lugupeetud rahvasaadikud! Kui meie seda kava tunnete, kui meil selge on, kuhu noorsoo rünnak püüab, ja kui meil poliitiliselt selge on, miks nüüd praeguse hariduseministri ajal kõik lubatud on, mis enne keelatud oli, ja kui selge on, et üks endistest Riigivanematest ütles, et oleks niisugune asi ette tulnud tema ajal, siis oleks tema kohe minu lahti teinud, — siis peab lahtiste silmadega ütleva, mis sarnane noorsugu valmistada võib. Härra minister oma seletust andes esines igatahes väga omapäraselt. Meie oleme väga palju ministrite esinemisi näinud ja seletusi kuulnud, aga sarnast ei ole seni kuulnud. Esiteks tuli härra minister ilma valitsuse otsuseta siia ja teiseks ütles selge sõnaga, et tema ei saa sarnaseid kasvatusemeetode õigeks tunnistada, kus koolides keelatakse ära ühe aine vastu kihutusetöö tegemine, mis vaba õppeaine on. Kuidas saab lubada, et näiteks õpila-

sed ütlevad, et usuõpetus on niisugune õppeaine, mida ei tule õppida. Prantsuse-maa on Nõukogude Liidu vastane, selle-pärast on nende keel purutagurlik. Mis siis koolist järele jääb?

Teine asi. Minister ütles, et direktor on süüdi. Lastagu siis direktor lahti, lõ-petatagu kool, kui hädaoht nii suur on! Kuid mis saab direktor teha, temal ei ole võimalust end parlamendis kaitsma tulla? Tema peale on kerge visata kivi. Meie teame väga hästi, mis direktor saab teha. Võru seminari poisid viidi sinna üle, need olid väljakoolitatud poisid ja tõstsid koolis mässu. Direktorit ei saa siin süüdistada. Direktor juhatab kooli päris hästi, mis omalajal üks raskematest koolidest oli. Kord oli seal koolis omalajal halb, nüüd, viimastel aastatel, hea. Kui Võru seminar suleti ja õpilased üle toodi, mis võis direktor parata. Kui lasta asja-olud ülepea kasvada, siis on kool rikutud. Aga meie teame, mu härrad, et sarnase korra suhtes ei ole monopol ükski Haap-salul, vaid seda on mujalgi olemas ja võtab kiiresti võimust. Kuid meie ootame Vabariigi Valitsuselt selles asjas kindlat seisukohta. Meie teame, et sarnane tule-mäng on koolides olemas, see areneb edasi, ja meil tulevad kindlad abinõud tarvitu-sele võtta, et seda mängu koolides lõpe-tada, et tõesti mitte infitseerida kooli, kus nüüd rahulik töö käimas oli. Kool oli ra-hulikukuks jäänud, oli mitmest raskest aja-järgust läbi jõudnud, jäetagu ta sinna, kus ta on, et ta tõesti võiks meie lastele väärilist kasvatust anda. Aga kui koolis püütakse seda süsteemi ja kasvatust aren-dada, mis viib „punasesse“ politikasse, siis viib see meid hukatusse, ja meie lan-geme varemets kokku.

Härrad Riigikogu liikmed, mina ei oska otsustada ja ei tea võib-olla, et praeguses koalitsioonis, kus nii väga omapä-rased ja mitmesugused kokkulepped ole-mas, mis ilmsiks tulevad üksikute seaduste juures, mida tahetakse läbi viia, võib-olla, et ka siin kokkulepe on olemas põllu-meeste kogude ja sotsialistide vahel, et sotsialistid saavad siin selles koalitsioonis endale Eesti kasvava noorsoo, mis põllu-meeste kogud tasuks saavad, seda mina ei tea. (V a h e l h ü ü d e d.)

L. R a u d k e p p: Lugupeetud Riigi-kogu liikmed! Käesolevas asjas huvitab meid härra hariduseministri vastus, ja peale selle huvitaks mind see seisukoht, mis on suurel, kandval rühmal meie riigi elus olnud, ja tänapäevgi on, ja ma soo-vin sellele suurele kandlele kindlale rühmale kauast eluiga ka edaspidi, et kindlustada meie Eesti riigi edu, see on põllumeeste kogude rühm. Mina võtaksin arutamisele esmalt need mõtteavaldused, mis härra

ministri poolt ette toodud, ja mida näiteks koalitsiooni lehtedes oleme võinud lugeda, et ei olevat paragrahvi, mis kõnesolevas asjas oleks võinud kuidagiviisi noorsotsialistlikule voolule vastu olla, ja siis mina paneksin tähele, kuidas suhtub koalitsiooni suur rühm, põllumeeste kogud, nendele küsimustele, mis siin on kõne alla võetud käesolevas arupärimises. Koolitegelasi niihästi Tallinnas kui ka mujal on väga huvitanud see küsimus, kuidas siis lugu õieti on, kas meil on paragrahve olemas ja määrusi või mitte, mis võimaldavad, et koolijuhatajad ja õpetajad üldse võiksid siin ikkagi paragrahvide järgi ja seaduse järgi tegutseda, et ei tuleks ilmsiks neid nähtusi, mis ikkagi kodanikkude suurele enamusele ei ole kuidagiviisi vastuvõetavad. Et selles asjas koalitsiooni leht „Kaja“ eilases numbris oma juhtkirjas nimetab, et seadused on puudulikud ja omalt poolt toetab härra ministri seletust, et ei olevat paragrahvi, siis mina juhiksin tähelepanu sellele, et meil sellel alal ometi midagi on olemas. Kui suure rühma häälekandja „Kaja“ teeb erilisi etteheiteid neile ministritele, kes tööerakonnast ja kristlikust rahvaerakonnast olid, et nemad ei olevat midagi ära teinud, siis mina tooksin selle kohta ette, missugused määrused hariduseministeeriumist varematal aegadel tulnud. (Vahelhüüe.) Jah, need maksavad. Eks, härra minister, Teie ei või omalt poolt tõendada, kas need maksavad või mitte. Mina igatahes tahan puhtasjalikule pinnale jääda. Pärast usuõpetuse hääletamist anti hariduseminister Veiderman'i poolt järgmine ringkiri 24. novembrist 1923 nr. 25.440. Enne kui ma mõned punktid sellest ringkirjast ette loen, tähendaksin sellele, et tol korral hariduseminister Veiderman kutsus kokku haridusetegegelasi, kes omalt poolt lisasid soove hariduseministri kirjale, mis hariduseministri poolt oli kokku seatud. Selles komisjonis olin ka mina. Selles ringkirjas nimetatakse esimeses punktis, et usuõpetuse aluseks koolides on ristiusk. Siin tähendaksin sellele, et minu ettepanekul võeti sõna „ristiusk“ sisse, sest midu võib-olla oleks võidud ringkirjast välja lugeda, et üldse räägitakse usust ja ei ole tähtis, missugune usk see on. Kuuendas punktis on nimetatud, et usuõpetajaiks võivad olla isikud, kes tõesti suudavad, silmas pidades üldpedagoogilisi juhtmõtteid, seda ainet usuliselt ja kõlbluskasvatlikult käsitleda. Usuõpetaja ettevalmistuse kohta maksavad keskkooli õpetajate kohta käivad määrused. See punkt igatahes rõhutab, et usuõpetus oleks tõesti nende õpetajate käes, kes väärikselt ja kõlbluskasvatlikult seda ainet võivad käsitada.

Kaheksandas punktis tähendatakse ka sellele, et usulisi kombeid ei tohi kuidagiviisi mõnitada. Nimelt see punkt ütleb: „Õpetajaile on keelatud koolis õpilaste hulgas oma usutunnistuse kasuks kihutusetööd teha, teistest usutunnistustest halvaks pidavalt kõneleda ja usulisi kombeid mõnitada. Õpetaja kohus on õpilaste hulgas üksteisest arusaamist ja usulist sallivust äratada ja kasvatada.“

Need ringkirja punktid on igatahes niivõrt tähtsad, et kui neid koolides tähele panna, siis ei võiks aset leida niisugused nähted, kui mõned õpilased teiste õpilaste juuresolekul väljenduvad lubamatult usu kohta.

Põllumeeste kogude häälekandja nimetab, et arupärijad vaatasid tulekahju mitu aastat rahulikult pealt ja taipasid teha häiret alles nüüd, kus tõsine hädaoht seljaga. Mõte on see, et nende poolt, kes arupärimise sisse andsid, ei ole midagi tehtud. Ma toon jällegi asjalikke tõendusid, et see nii ei ole. Tähendaksin sellele, et kristlik hariduseminister Bauer enne rahvahääletamist veel sügisel 1922 ja nimelt kaks korda, 21. novembril ja 18. septembril, andis välja ringkirja, kus eriti tema tähendab sellele, kuidas kasvatada lapsi kõlbliselt, — usulist kasvatust ei saanud siia võtta, sest ei olnud rahvahääletamist veel olnud. Aga igatahes on selles ringkirjas eriti alla kriipsutatud, et „õpilastes tuleb kasvatada ligimese armastust, isamaalsust, ausust, tublidust, vahvust, kohusetruudust, ülepea hoolitseda mitte ainult mõistuse, vaid ka südamehariduse eest.“ Selle lause lugesin ette, millest on näha, et ei või tõena võtta, et enne tööerakonda ja kristlikku rahvaerakonda kuuluvaid ministreid ei olevat sellel alal midagi tehtud.

Samuti tähendaksin veel ühele ringkirjale, mis ka endise hariduseministri Bauer'i poolt välja anti 16. märtsil 1922 nr. 21.193, kus on ära tähendatud, missugustele isikutele, kes õpivad õpetajate seminaris, võib anda lõpptunnistuse ja missugustele mitte, et toimitaks ettevaatlikult — „äärmise ettevaatusega“. Muu seas on selles ringkirjas öeldud, et seminar on vastutav nende lõpetajate eest, kes „oma tegevust arendavad sihis, mis on kooli omale vastupidine või et nad mõnel muul teel kahjulikku mõju avaldada võivad.“ Kui oli hariduseministriks prof. Rahamägi, siis tuli määrus selle kohta, kuidas pidada hommikupalvet. Pärast neid erilisi määrusi ei ole ilmunud, ega ole ka vaja olnud, sest usuõpetus oli enam-vähem rahuldavalt korraldatud. Kokkuvõttes ma ei leia, et meie seadustes ja määrustes, määrused on kooskõlas seadustega, ei ole paragrahvi, mis ei kaitse meie isamaalikkude ja usulist vaimu ja tendentsi.

Teiseks tahaksin näidata seda, kuidas põllumeeste kogude rühm vaatab praeguse arupärimisele ja nendele sündmustele, mis IV Riigikogu ajal on aset leidnud. Mul ei ole muid mõtteavaldusi põllumeeste rühma poolt teada, sest üksikud vahelhüüded ei deklareeri seisukohti, seepärast võtan eilase „Kaja“ mõtteavaldused, kui kogu rühma mõtteavaldused. Siin on muu seas tähendatud: „Kui tööerakondlased tulevad kaitsma usku ja usutunnet koolis suure hilinemisega, siis on see siiski mõistetav: nad ei saanud varem tulla, sest viibisid vastaste leeris. Kust aga kristlikul rahvaerakonnal jälle äkki kerkis huvi noorsoo usuelu vastu, on teisteletel arusaamatu. Sellest ajast, kui rahvahäätusel seati usuõpetus kooli, on kristlik rahvaerakond kaotanud igasuguse huvi noorte usuelu vastu. Esimene hariduseminister, kes võttis noorte usuelu tõsiselt, oli J. Hünerson. Usuelu tõstmiseks koolis on ta mitu korda rohkem ära teinud, kui kõik kristlikust rahvaerakonnast päritolevad hariduseministrid kokku.“ On arusaadav, et oma rühm kaalub ministri teenet ja kriipsutab seda alla, kui aga tahetakse viisakas olla, siis ei tohi nii teha, et ebatõde nii silma paistab, kui see ettetoodud tsitaadis on.

Kui moodustati härra Strandman'i valitsus, siis kristliku erakonna esindaja tähendas sellele, et rühm soovib, et usuõpetuse revideerimine kestaks edasi. Selle tagajärjel sai ka härra minister Hünerson'ile see ülesanne osaks, nii et usuõpetuse korraldamine pidi edasi minema: moodustati usuõpetuse korraldamise komisjon, mis millegipärast, nagu meie seda täna kuulsime, on pidanud oma tegevuse lõpetama. Selle kohta puuduvad meil ka lähemad andmed. Võib-olla härra minister annab siin lähemaid seletusi.

Agas kõige huvitavam on see, et selles põnevas küsimuses, mis täna arutamisel, põllumeeste kogud tingimata ja igal juhul — ka nende ajakirja eilane juhtkiri — püüavad kaitsta seda, mis on sündinud, nad ei taha omaks võtta, et siin on tõsiseid fakte olemas, ja et neid fakte tuleb valgustada. (V a h e l h ü ü e.) Siis räägime selle üle, selgitame ja muretseme endile andmeid selle kohta. Põllumeeste kogude rühm on alati rõhutanud, et ta on valvel rahva kõlblise ja usulise arengu suhtes. Huvitav on, missugune seisukoht oli põllumeeste kogudel enne IV Riigikogu valimist, ja sellega tahaksime võrrelda, kuidas suhtub see tähtis ja suur rühm praegu kõnesolevasse küsimusse. Kui läksime vastu IV Riigikogu valimistele, siis külvati kogu maa üle lendlehtedega põllumeeste keskorganisatsiooni poolt, ja seal oli muu seas öeldud järgmist: „Kristlik rahvaerakond on enda peale rasket varju

heitnud. Ta on kiriku ja noorsoo kasvatuse sotsialistidele ära müünud maiste varade ja juhtide kõrgepalgaliste kohtade eest.“... „Mis on rahva usuelu ja kõlbluse tervendamiseks tehtud? Mitte midagi! Selle asemele on kristlik rahvaerakond võimule aidanud sotsialistid, kõige vihasemad kiriku ja usu vastased. Mida arvavad sotsialistid usust?“ (V a h e l h ü ü e.) See seisab kõik põllumeeste üleskutses. Viimasele küsimusele vastab lendleht nii: „Nende ajakiri „Rünnak“ 1927. a. kirjutab: „Usk on midagi hingelise puskari taolist... Kuid rahvas, võrsuvad noored eriti, peab endast põlgtusega heitma usuilised eelarvamised, peab jätma taeva pappidele ja nende taoliste lurjustele. Hoidke eemale oma sõpru — noori — kirikust, sellest narruse ja rumaluse kodust, püüdke mõjutada ka oma vanemaid, et elusüngus ja viletsused ei viiks neid usu ning kiriku mürgisesse rappa.“ (V a h e l h ü ü e.) Seda deklareerib ja tsiteerib põllumeeste lendleht enne praeguse Riigikogu valimisi. (V a h e l h ü ü e.) Ah keda? Ajakirja „Rünnakut“, mida siin ka rkl. Tallmeister nimetas.

Üleskutses tähendab põllumeeste kogude lendleht järgmist: „Usklikkude valijate usaldust ei tohi seks kasutada, et usuvastaseid erakondi võimule aidata, nagu seda kristlik erakond tegi. See oleks uskliku rahva petmine.“ Ma rohkem ei tsiiteeri.

Tookord, kui pahempoolse valitsuse ajal — selles valitsuses oli ka kristliku rahvaerakonna rühm — ei tulnud ilmsiks mingeid väärnähteid hariduseministriüriüri tegevuses, et oleks võidud sellest kõnelda Riigikogus, või et oleks esitatud arupärimine, saime põllumeeste kogude poolt niisuguse atestatsiooni, et meie peatame usklikku rahvast ja oleme võimule aidanud erakonna, kes on usuvastane. Muidugi tuleb siin mõista sotsialiste. Aga nüüd, kus on ilmsiks tulnud väärnähteid, nüüd, lugupeetud põllumehed, teie vaikite. Lubage seda siin kinni naelutada. (V a h e l h ü ü e.) Ah naerategi veel? Lugupeetud härra Riigivanem, ei ole midagi parata, aga ma pean ka selle sõna siin kinni naelutama, et lugupeetud riigipea ütleb, et nüüd naeravad põllumehed selle üle. (V a h e l h ü ü e.) Ma toon siin ette asjalikke fakte, ja kui teie faktide üle naerate, siis on see teie asi, ja küllap teised seda naeru hindavad. Mul on väga kahju, et selle erakonna poolt, kes ikka on rõhutanud, et ta kaitseb usku ja kirikut, praegu öeldakse, et selle üle tuleb naerda. (V a h e l h ü ü e.) Sellepärast ei tahtnud ma kuidagiviisi välja minna mingile rühmadevaheliste vahelkordade selgitamisele, vaid tuln välja selle mõttega, et võtta siin asjalikult kõne alla ja ära tähendada, et

need etteheited, mis tehakse paremalt poolt, nagu ei oleks kristlik minister midagi teinud, ei ole õiged, vaid isegi juba enne rahvahääletamist on minister välja andnud määrusi, mis igatahes väga rõhutatavad, et isamaalist vaimu kasvatada ja kaitsta laste kõlblust.

Juhataja: Teatan, et peale motiveeritud ülemineku-vormeli, mille rkl. Tallmeister esitas ja ette kandis ja mida mul ei tarvitse korrata, on esitatud rkl. Voiman'ilt lihtülemineku-vormel.

Hariduse- ja sotsiaalminister J. Piiskar: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ära kuulates tänaseid sõnavõtmisi pean tähendamada, et mul sellele, mis ma eelmisel korral antud küsimuse kohta ütlesin, võrdlemisi õige vähe on juurde lisada. Kui näiteks viimastest kõnelejatest härra Raudkepp ütleb, et meil on varemadel aegadel küllaldaselt maksma pandud sääraseid korraldusi ja määrusi minu eelkäinud hariduseministrite poolt, et koolis võimaldada kristlikku kasvatust, siis jääb juurde lisada ainult seda, et mina ei ole tänini muutnud ega kavatsen ka tulevikus ühtki nendest määrustest muuta. Need määrused on seal, need maksavad praegu ja need on teatavaks tehtud kooli juhatajatele ja õpetajatele, kes selle eest valvavad, mis-sugune vaim peab koolis valitsema, siis ei ole see arupärimine sihitud Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi ja ministri isiku vastu, vaid tuleb terav ots pöörata õpetajate ja koolijuhatajate vastu, kes määrustest ei ole kinni pidanud. (Vahel hüüded.) Minul selle kohta andmeid

meelde tuletada, missuguste asjaolude kohta see lause oli öeldud. Kui võtame arupärimise põhjendaja härra Tallmeisteri kõne stenogrammi, siis näeme, et tema algas oma kõnet mitte sellega, mis koolides sünnib, mis koolides tehakse, vaid sellega, mis on tehtud noorsotsialistliku liidu kongressil, ja refereeris resolutsioone, mis sellel kongressil vastu võetud. Sellest tegi ta oma järeldused, et on asutud tegema usuvastast propagandat noorsoo hulgas. Kui mina sõna võtsin, siis vastasin loomulikult selle kõne piirides ja vastasin nendele etteheidetele, mis minule olid tehtud. Sellega ühenduses ei või sugugi kõnelda sellest, nagu oleksin mina öelnud, et koolides võib teha igasugust propagandat, vaid minu kõne sisu on see, et kui tehakse propagandat või kihutusetööd mõne aine poolt või vastu, — ma ei öelnud „kui seda koolis tehakse“, vaid „kui seda tehakse“. — siis ei ole minul paragrahvi, millega mina, kui Hariduse- ja sotsiaalminister, seda takistada saan. Kui see propaganda on riigivastane, siis on selleks teine minister olemas, kes väljaspool kooli tehtava propaganda asjus võib korraldusi teha. Mina seda teha ei saa. Minu kõne stenogrammis on öeldud järgmist: „Kui nad propagandat teevad, siis on selleks koolis kord, on juhatus, on vastavad organid, kes ütlevad ja selle järele valvavad, kui kaugele ja missugustesse piiridesse propaganda tegemine peab olema surutud.“ Teiste sõnadega ma tahtsin öelda seda, et koolis on olemas kord, ja seda on kinnitanud härra Raudkepp, et on küllaldaselt neid määrusi, mille põhjal korraldada seda, mis sünnib koolis. Aga kui rkl. Tall-

meister kõneles noorsotsialistliku liidu parandusi ja kongressi resolutsioone, siis mina ei ole sellel kongressil poolt heidatud määrusi, seega ei võinud nende abil ei saa mina, kui hariduseminister mitte hakata neile ühiskondlikele ühustöödele määruse väljaspool kooli ja see oli minu mõte, mida mina oma kõnes kinnitasin ja kinnitasin täpselt, olen valandunud.

Sis eelne äärmiselt lühike kõne, mis eelne ja seega on ka teada, et minister ühiseid soovipäidistatava korraldusi koolis. Mina korraldusi ei ole teinud määruste, mis varemalt on teinud, ei ole minu poolt antud võim, määrust ei nende muutmiseks, mis härra Raudkepp see küsib, et kui see minu arvas on neid määruste süsti praegu ühiseid muutmise, et seda võim, mis määrustega vormeerina määruste, määruste ja seadust on määruste määruste, need määruste, et määruste määruste, määruste on kogu määruste määruste, mis on juba härra minister Piiskar ajal olnud, ja mis

on olnud ka teiste ministrite ajal enne mind.

Kui nüüd härra Lattik, kes armastab piltlikult kõneleda, tõi võrdlusi emaarmastusest, mille vastu just meie sotsialistid võitlevat, siis minu ülesanne ei ole sotsialiste, ei kommuniste siin kaitsta, aga ma tahaksin seda võrdlust edasi arendada, mitte poleemika pärast, vaid sellepärast, et minul kui Hariduse- ja sotsiaalministril nende küsimustega tegemist teha tuleb. Mina olen kuulnud, ja arvan, et härra Lattik seda ei eita, et kristlikku kirikut ka teatavas mõttes emaks peetakse. Ja kui see nii on, siis ma tahaksin küsida härra Lattik'ult, kuidas kirikurüpes ema ja laste armastusega lugu on? Kõik need asjad, mis on sündinud Tallinna Püha-vaimu koguduse pastoriga, pastor Tennmann'iga ja pastor Kuljusega, mis need õieti on ja kuidas seal ema ja lapse armastusega lugu on? Kas armastab ema oma last või laps oma ema, ja kuidas seal armastust kasvatatakse? Mispärast mina selle küsimuse juurde tulen? Aga sellepärast, et ka kiriku elus ja nende inimeste juures, kes kirikuasju ajavad, tuleb ette imelikke asju. Seal suletakse näiteks kirik, konsistorium teeb pastor Tennmann'i kohta otsuse, viivitab aasta, enne kui otsus motiveeritakse, ja osa neid inimesi, kes konsistoriumi lähedale kuuluvad, valib pastor Tennmann'i Tartu ülikooli usuteaduse professoriks. Öelge, lugupeetud Riigikogu liikmed, mis mina pean tegema? Usuteaduse professoriks valitakse inimene, kes oma kogudusega on kõige teravamas vastolus, aga kes peab ette valmistama tulevase usuteadlasi! Kui kirik ei suuda enese juures sarnaseid nähteid ära hoida, siis on see väga imelik. Mis pean mina kui Hariduse- ja sotsiaalminister tegema, seistes küsimuse ees, kas see isik kõlbab meie üliõpilasi ette valmistama tulevasteks pastoriteks või ei kõlba?

Ma lubasin selle kõrvalekaldumise seepärast, et kui kõneldakse emast ja lastest ja ema ja laste armastusest, siis meie kirikutegelased enne, kui nad meie kooliõpetajatele ja koolijuhtidele etteheiteid tulevad tegema, peaksid oma ringkondades emaarmastust veidi rohkem katsuma välja arendada.

Kui edasi minna selle juurde, millest kõneles rkl. Tallmeister, siis võib öelda, et tema seisukohad on, kui tahetakse järjekindel olla, resoluutsed ja on, niipalju kui mul võimalik meelde tuletada, Eesti Vabariigi kestel ka esmakordsed, sest kui seatakse küsimus üles nii, nagu seda tegi härra Tallmeister, kes oma kõnes ütles, kui oli väitnud, et meie rahva enamus mõtleb kodanliselt ja kristlikult, et kui lugu on nõnda, kui meie rahva enamus mõtleb kodanliselt ja kristlikult, siis on

ainuüksi loogiline öelda, et ükski kooliõpetaja ei tohiks olla sotsialist, sest meie noorsoost ei tohi kasvada laps, kes meie rahvale vastuvõtmatu. See on selge keel, aga kas meie tohime, välja minnes sellest väljendusest, et sotsialist ei tohi õpetajaks olla, ja tehes loogilise järelduse, öelda, et kui meie rahva enamus ei mõtle tööerakondlikult, siis ükski tööerakondlane ei tohi õpetajaks olla? Ehk kui rahva enamus mõtleb teisiti kui koonduse rühma esindajad, kas siis on võimalik öelda, et koonduse liikmeist ei tohi rahvakooliõpetajaid olla? See on seisukoht, mida Eesti riigi kestusel ei ole keegi julenud väljendada. (V a h e l h ü ü e.) Võib-olla, et ma eksisin. Kooliilmas ja lastevanemate ringkondades, üldse, kus kasvatusetööd tehakse, seal sarnast mõtet ei ole väljendatud. Seda ei tohigi teha, sest kuhu jõuak-sime siis välja? Seepärast on minu kindel veendumus: meie rahva noorsoo õpetajate peres ei tohi olla ei juuda- ega moora-meest. Meil on õpetajad, kellel on omad ülesanded, kohustused, ja kes on õpetajad niikaua, kui nad õiglaselt neid kohustusi ja nõudeid täidavad, mis neile peale on pandud, ja lakkavad seda olemast, kui nad oma kohuseid ei täida. See on mõõdupuu, millega meie oma õpetajaid peame hindama. Mitte selle järele, kas ta kuulub koonduse või tööerakonna rühma. See ei maksa... (V a h e l h ü ü e.) Teate, härra rkl. Zimmermann, mul ei ole põhjust Läänemaa asjade juurde tulla, aga kui Teie provotseerite, siis ma võin needki välja tuua teinekord, ja siis kuuleme, kelle ajal ja millal on need asjad tehtud. Praegu ei ole mul põhjust teemist kaugele minna, aga kui Teil kipitab, siis ma olen valmis selle juurde tulema.

Mis puutub põhiküsimusse, kas punaseid rakukesti on koolis või ei ole, siis piirduisid täna kõnelejad jällegi umbkaudsete väidetega, mis siit ja sealt olevat kirjutatud. Ma märkisin isegi üles: Tartust kirjutatakse. Minu poeg hakkas käima kuskil salajastel koosolekutel. Kus käib, pole jälile saadud. Kui sellest kinni võetakse ja tullakse Riigikogu kõnetooli ja öeldakse: vaadake, praegune hariduseminister laseb keskkooli ära lammutada, sisse seada punased rakukesed ja pöörab kõik peapeale, siis ei saa seda ometi loogiliselt järeldada. Seda võib kõneleda, kui tahetakse, aga ärge arvake, et sellega teisi uskuma panakse, nagu oleks sarnastel väidetest mingi alus ja kaal. Ma olen kõnelenud terve rea koolitegelastega, kes kuuluvad väga mitmesugustesse rühmitustesse, kas nad par-tei liikmed, seda ei tea, olen väga paljudega kokku puutunud ja küsinud: öelge, kuidas selle asjaga on. Minu seisukoht ei ole, et kooli võib teha politika tallermaaks, ja ma sellepärast palun öelda otsekohe, —

mitte selles mõttes, et olen sotsialistlik minister, — kuidas nende asjadega lugu on. Ja pean ütleva, et ma ei ole niisuguste näidete jälile saanud, mis lubaksid oletada, et meil kuskil koolis on loodud noor-sotsialistliku liidu poolt mingi punane raku-ke. Ja senikaua, kui arupärijad piirduvad üldiste väidetega, et seda kirjutatakse isikute poolt, keda kontrollida ei saa, siis ei peaks nende kirjade saajad nii naiivid olema ja arvama, et see, mis sarnastes erakirjades kirjutatakse, alati puhas kuld on. Mul on tulnud oma tegevuse ajal väga palju kokku puutuda asjadega, kus ka ühest või teisest asjast kirjutatakse, ja kui sa hakkad jälgima seda, mida seal kirjutatakse, ja mida see väärt on, siis jääd sagedasti tühjade kätega. Vahel kannatavad aga kirjade kirjutajad ise, sest et nad on opereerinud andmetega, millised ei vasta tõele. Kui need andmed on põhjendatud, mis härra Tallmeister ette tõi, siis palun ma härra Tallmeisterit anda need kirjad mulle kätte, et saaksin nende kirjade alusel küsimuse selgitamisele võtta. Ma olen nõus seda tegema. Kuni ma neid asju jälgida ei ole saanud, jäävad kõik need etteheited, mis siin nii väga pateetiliselt on tehtud, õhku rippuma, sest et ei ole konkreetset materjali. Näiteks kui tuleme selle kõige konkreetsema küsimuse, Läänemaa seminari juurde. Härra Tallmeister heitis ette, et seal on peetud kõne, mis oma sisu ja teemi poolest osutus täiesti poliitiliseks miitinguks, kus kodanlikule korrale nõuti kadu ja lasti elada uut, paremat sotsialistlikku ilmakorda. Lugupeetud rkl. Tallmeister, ma võin öelda, et midagi sarnast seal ei sündinud. Mul on selle kõne tekst käes. Lasin ka kirjalikult järele pärida, kas 14. märtsil peetud koosoleku kõne tekst on algupärane. Seda on direktor Fluss tõendanud, ja härra Tallmeister võib seda kontrollida, kui tal selleks soov. Sellepärast ei taha ma senikaua, kui mul selleks tõendusi ei ole, Läänemaa seminari direktorit ja väga paljuid meie teisi koolitegelasi nimetada mitteausateks. Arvan, et meie keskkoolide ja seminaride direktorid on küllalt niivõrt soliidid ja usaldatavad, et kui nemad midagi must-valgel tõendavad, et seda võib võtta tõsiasiaks, ja et ei tarvitse iga lause juures kahtlustama hakata. Kui tuleme siit edasi etteheidete juurde, öeldakse minu ütleva kohta, et kui seal korda luua, tuleb direktori suhtes midagi ette võtta, ja kui härra Tallmeister tuleb, ja tõendab, et referaadi tekst ei ole algupärane, siis paluksin öelda, kelle pean siis vastutusele võtma? Direktor on tõendanud, et referaadi tekst on algupärane, niisama nagu ta on tõendanud, et kooli juures rakukest ei ole. (Vahelhüüe.) Lugupeetud rkl. härra Schulbach, kordan veel kord, mina arvan,

et meie keskkoolide ja seminaride direktorid on niipalju ausad inimesed, et mul selle juures kahtlust ei tarvitse tekkida. Usun neid niikaua, kui ei ole näidatud, et direktoriks on kuskil kelm. Kui teil andmeid on ja võite tõendada, et kuskil direktoriks on kelm, siis vallandatakse niisugune direktor kohalt päeva pealt. (Vahelhüüded.) Senikaua kui teil niisuguseid andmeid ei ole, siis lubatagu mind meie vastutavaid tegelasi haridusetöö alal, kellega minul tuleb koos meie hariduseelu juhtimisel töötada, siiski niipalju usaldada, et iga direktori otsa ei tarvitse vaadata kui kelmi otsa. (Vahelhüüded.) Vaadake, kui lugu nii on, siis ei saa öelda, et seal muud oleks ette kantud kui seda, mis kõne tekstist näha. Kui võtame referaadi teksti, see on kaks poogna külge, siis ei ole selles mingit üleskutset koondumiseks punase lipu alla, üldse ei nimetata seda, ei ole mingit kodanlikule korrale kadu nõudmist, mingit sotsialistliku ilmakorra eladalkastmist. (Vahelhüüded.) Ja, kui opereeritakse säärase andmetega, siis on raske nendega vaielda. Mispärast õpilasi karistati? Kõnelen ka sellest, ei taha sugugi sellest vaikides mööda hiilida. Kui öeldi esiteks, et õpilasi on välja heidetud, siis pean tähendama, et neid karistati, mitte ei heidetud välja. Selles on kohe lahkuminek. (Vahelhüüe.) Lihtsalt, igas koolis võib õpilasi karistada mitmesuguste eksimuste eest. (Vahelhüüde.) Neid karistati. (Vahelhüüde.) See küsimus ei ole lõplikult otsustatud, kas neilt võetakse lõputunnistus ära või mitte. (Vahelhüüe.) See on lahtine küsimus nende materjalide põhjal, mis minul käes on. (Vahelhüüe.) Mispärast neid karistati, seda võin teile ka öelda. Lugu on sarnane, et direktor on tulnud pärast seda hommikut õpetajate tuppa, ja kui teised õpetajad küsinud, mis seal lahti on, siis öelnud, et tehti üks mürts. Minule on teatanud isikud, kes koosolekul olnud ja karistuse poolt olnud, et direktor on informeerinud neid öeldes, et tehti koolis kommunistlik mürts, mida tuleb karistada. Kuid nende andmete põhjal, mis selle sündmuse kohta kogutud, on tehtud mitte nüüd, vaid juba enne otsus, et see otsus tuleb revideerimisele võtta. (Vahelhüüe.) Arvan, et iga vahelhüüde peale ei tarvitse mul reageerima hakata. Kui võtta asja sisuliselt, siis võib öelda, et karistuseks võib-olla põhjus oli, sest ilma põhjusega ei või hakata karistama. Võib-olla, et põhjuseks oli see, et õpilased ei olnud oma kõne kava esitanud. (Vahelhüüded.) Protokollist ei nähtu seda. Ma toon andmeid ette, mis minul selle küsimuse kohta on. (Vahelhüüe.)

Juhataja: Rkl. Teemant, ma kuul-

sin, Teie ütlesite, et meie peame kuulama päevad otsa rumalusi, mis teie siin teete. Ma leian selle ütluse haavava ja teen Teile märkuse. (V a h e l h ü ü e.) Rkl. Teemant, kutsun Teid korrale!

Hariduse- ja sotsiaalminister J. P i i s k a r: Nüüd lõpuks peatun veel selle küsimuse juures, kas neid hommikuid korraldati mingi punase rakukese poolt. Läänemaa seminari õpilastele on võimaldatud teatud isetegevus, neil on õpilaste ühing, sellel on oma juhatus, ja selles on terve rida sektsioone, mille töödest osa võtavad ka õpetajad. Nendel sektsioonidel on terve rida ülesandeid, mille kallal nad töötavad, ja selle õppurühingu peajuhatus, aju, keskkohat, üheskoos direktoriga korraldavad neid hommikuid. Igas sektsioonis või rühmas on üks õpetaja rühmavanemaks. Nende hommikute korraldamisest, millest osa võttis õppurühingu juhatus, võttis osa ka direktor, ja ta oli pedagoogikanõukogus otse oelnud, et ta ise juhib nende hommikute korraldamist ja palub õpetajaid õpilastele nende hommikute korraldamisel abiks olla, kui õpilased nende poole pöörduvad. Direktor on igakord lasknud enesele kava näidata, mis hommikul ette kantakse. Seekord ei ole õpilane näidanud, ja direktor pole nõudnud seda, ja ma küsin, kui olla objektiivne, miks siis üht poolt karistada ja teist poolt mitte? Kui üks püüdis kõrvale hoida seega, et ta kava ei esitanud, siis oli ometi direktor kui teine pool see, kelle ülesanne oleks pidanud olema õpilasi korralt kutsuda ja nõuda, et nad korrast kinni peaksid. (V a h e l h ü ü e.) Seda küll, ja kui teie omaltpoolt selleks kaasa aitate ja sellekohase soovivalduse esitate, et see direktor peab karistatud saama, siis võtan ma selle küsimuse kaalumisele, sest õpilased on juba karistatud. Ja kui küsimus nii on, et juhtus koolis midagi, mis ei olnud kooli korraga lubatav, või mida pärast ei leitud olevat koolile kohane, ja selle eest õpilasi karistati, siis arvan mina, et igas koolis tuleb sarnaseid juhte ette. Ja kui näiteks koolis õpilasi karistatakse ja pärast seda karistust pehmendatakse, siis on see ka teatud kasvatuslik vahend, millega õpilasi korralt kutsutakse. Ka Läänemaa seminari kohta on korraldus tehtud. Ministeeriumi poolt on koolidele korraldus saadetud, et tuleb jälle rohkem õpilaste isetegevust ja tuleb hoolitseda selle eest, et kool korras oleks. Arvan, et küsimus on sellega lahendatud.

Kõikide teiste küsimuste peale vastamine, millest eelkõnelejad kõnelenuid ja mis on sihitud kas noorsotsialistide või üldse sotsialistide pihta, ei kuulu minu ülesandesse, sest mulle ei allu need orga-

nisatsioonid, ja mina ei saa nende suhtes midagi ette võtta.

Vaheaeg kl. 12.30 min. — kl. 12.51 min.

M. M i h k e l s o n: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesoleva arupärimise põhjendamisel on mitmel korral nimetatud minu nime ühenduses selle arupärimisega, mispärast loen oma kohuseks tuua mõningaid korrektiive sellesse osasse, mis käsitab eriti Läänemaa seminaris aset leidnud sündmusi. Kõik need väited, mis toodi härra Tallmeistri poolt, pidid baseeruma kolmel kirjal. Kui aga kirje sisuliselt võrrelda, siis ei jää kahtlust, et need kõik ehk vähemalt kaks kirja on kindlasti ühe ja sama isiku kirjutatud. Kuna kirjade autorite kohta ütles arupärija, et need pidid olema koolile lähedalseisvad intelligent inimesed, siis paistab kirjast, kes tõeliselt nende taga seisab. Ei ole mingit kahtlust, et selle isiku kooli lähedal seismine avaldub selles, et ta kuulub tööerakonda ja on praegu vist isegi palgaline selle erakonna tegelane Läänemaal. Pealegi on see tegelane selles koolis, kus ta omalajal kooliõpetajana töötas, vahekorrad äärmiselt teravaks ajanud, mille tõttu teda sunniti eemalduma koolist lastevanemate ja hoolekogu nõudmisel. Tema kokkupuude kooliga avaldus vast selles, et ta saia eest korraldas koolistreike. Niisuguselt isikult saadud andmetega on peamiselt selles arupärimises esile tulnud, ja seepärast on ka kõik asjaolud äärmiselt ühekülgseks ja sihilikult käsitatud. Arupärimise põhjendamisel öeldi, et kogu lugu olevat alguse saanud just minu ülesastumisest poliitilise tegelasena ja noorsotsialistide esindajana Läänemaa seminari juubeliaktusel. Kui see alguse andis, siis on see minu kui sotsialisti arusaamise järele tervitatav. Kuid mina ei ole sel korral mingit „demagoogilist kihutusekõnet“ pidanud, vaid olin sunnitud kõnes konstateerima võrdlemisi rasket olukorda, milistes seminaridel tuli töötada endise valituse ajal, mil haridusepolitiika suund oli vaenulik seminaridele. Endine Riigivanem härra Strandman olevat oelnud erajutuajamisel minu rühmakaaslastele, et Läänemaa seminar pidavat tulema esijoones sulgemisele. Mina oma kõnes ei saanud jätta seda märkimata, et seminar tulevat sulgemisele, kuid avaldasin lootust, et sotsialistide kaasabil läheb korda kõrvaldada rasket olukorda ja seminar alal hoida. See oligi see ränk „ülesastumine“ ja „üleskihutamine“ mis ettehteid esile tõi.

Edasi. Hariduse- ja sotsiaalministri kõne ajal tänasel koosolekul nõuti ministrilt selgitust selle kohta, kuidas Läänemaa seminari pedagoogika-nõukogu on otsustanud kutses ilma jätta kaks õpilast, püü-

des näidata, nagu direktoril ettepaneku tegemiseks pidi olema alus. Samuti esineti süüdistusega, nagu seminaris ettekantud referaadi tekst on hiljem koostatud. Minister eelmisel koosolekul seletas, et referaadi ettekandmist Marx'ist seminaris kuulas pealt õpetajaist ainuüksi direktor, ja seepärast, kui küsimus läks pärast pedagoogika-nõukokku, siis kandis asja direktor oma isiklikult vaatekohalt ette, ja nähtavasti selle ühekülgsel ettekande põhjal on tehtudki see liiga ränk otsus. Samuti on selgunud, et kõne loeti maha ja seega kõne tekst oli olemas. Direktor tunnistas selle identseks sellele, mis oli ette kantud. Seega on referaadi tekst õige ja alusetu on nimetada referaati arupärimise põhjendamisel ja ka hiljem mingiks demagoogiliseks, ülesäsitavaks parteiliseks kõneks, milles lastud elada mingit tuleviku riiki. Minu arvates eriti ei olda õigustatud sarnast ränka karistust õpilaste peale panema. Pealegi seda kõnet peeti Marx'i surmapäeval ja seega mälestati tuntud tegelast, kelle õpetusele on rajatud üleilmlik ühiskondlik liikumine.

Teised faktid on Hariduse- ja sotsiaalministri poolt ümber lükatud. Tahaksin märkida siiski üht asja, mis iseloomustab seminari direktori teguviisi. Meie teame, et direktori ettekande põhjal heideti välja õpilane seepärast, et temalt on leitud kommunistlikku kirjandust ja lendlehti. Lendlehti ei ole üldse leitud, vaid üksikuid raamatuid, mis olid igauks ühes eksemplaris. Seepärast kirjanduse levitamisest ka isegi Vene seadustegi mõttes ei saa juttu olla. Need raamatud on pealegi võetud õpilase korterist, salajaavadud sumadani. Niisugust seisukorda ei oska kujutada ette, kus seminari direktor läheb salaja, vargsi, võttes hiljem juhuslikult tee peal vastutulnud õpetaja kaasa, õpilase erakorterisse, mis asub umbes 1 km kaugusel seminarist, ja õpilase äraolekul avab omavoliliselt kinnise sumadani, leiab sealt raamatuid, ning nende andmete põhjal heidetakse õpilane välja. Niisugust talituseviisi õigeks tunnista ei saa. Isegi sandarmite ajal ei talitatud sääraselt. Sandarmite ajal ei keelatud pidada ükskõik missugust kirjandust ühes eksemplaris. Ja nüüd leitakse, et see olevat surmanapp. Sellest vaikselt mööda minna ei saa. Peale selle on Hariduse- ja sotsiaalminister juba ümber lükanud, et ei ole ükski õpilastest ei jüriööl ega muul ajal sääraseid „veriseid“ väljendusi tarvitanud, nagu arupärijad väidavad. Seda on ka direktor ümber lükanud ajalehtedes ja kirjavahetuses, mis on saadetud Hariduse- ja sotsiaalministrile. Seega on kogu asja valgustatud äärmiselt ühekülgselt ja sihilikult.

Tahaksin veel peatuda noorsotsialist-

liku liikumise sihtide juures, milliseid arupärijad samuti võõriti püüavad tõlgitseda. Noorsotsialistliku liikumise sihid piirduvad ühiskondliku, majandusliku, kultuurilise ja poliitilise alaga. Meie, noorsotsialistid, tahame kasvatada uut ühiskonnainimest, tahame teha puht ilmavaatelist tööd, mitte säärast „poliitilist“ tööd, nagu seda nüüd meile ette heidetakse. Loomulikult ühiskondlikkude küsimuste käsitamisel tuleb arendada igakülgselt ja mõjutada tööliskonnast võrsunud inimesi, tuleb selgeks teha nende klassikuuluvus ja selle abil neid arendades, juhtida neid tuleviku sihtide poole. Sellepärast ei poolda meie mingeid vägivaldseid pöörded ja veriseid sõnu, nagu seda on katsutud külge pookida arupärimise põhjenduse juures. (V a h e l h ü ü e.) Ei kardata. Mul on siin broshüür: „Noorsotsialistlik liikumine“ ja siit võite näha, missugused need sihid on. Siin on otsekohe öeldud, et „Meie ei taha tõendada, nagu meie ei „teeks poliitikat“. Vastupidi, noorsotsialistide siht on kasvada poliitiliselt teadlikeks sotsialistideks.“ Edasi on siin öeldud suhtumisest riigile, mis otsekohe politikaga seotud: „Noorsotsialistlik liikumine asub riigi küsimuses klassilise sotsialismi, Marx'i ja Engels'i rajatud sihtjoontele, mis alustest peab lähtuma ka Liidu poliitiline kasvatustöö.“ Edasi öeldakse: „Töölisklassi huvid ei nõua kodanlike riigi purustamist, kui töölisklass ei jõua võtta võimu oma kätte.“ Ja sellepärast rääkida riigipöördest noorsotsialistliku liikumise juures ei saa. Meie seisame poliitiliste seisukohtade taotlemisel arvustaval seisukohal sõjaväe ja üldse militarismi küsimuses. Meie leiame, et noorsoo kasvatamine militarismi vaimus ei ole soovitatav nähe. Seepärast tuleb võidelda, et militarism ei tungiks noorsoo hulka näiteks kas või sundusliku keskkooliõpilaste sõjaväeõppuste näol. Ei ole normaalne nähe, kui noorsoo hulgas maast-madalast õhutatakse viha vaenu teineteise vastu. Sest lõpuks sõda kui niisugune on ikka tapmisega ja vihkamisega ühenduses seisev nähe.

Aga peale selle tuleb arendada tööliste, eriti noortööliste, töökaitset. Meie seaduseandlus on äärmiselt puudulik noortööliste kaitse suhtes. sellepärast on ka noorsotsialistlikud kongressid mitmel korral võtnud vastu vastavaid resolutsioone. Ka meie juhtnöörides on öeldud, et „noorsotsialistlik liikumine on noortööliste õiguste teostamine, võitlus noortööliste kindla palgaalammäära ja tööaja ülemäära, iga-aastase palgamaksimisega puhkuse, korraliku ümberkäimise ja õppimise ning edasiarendamise võimaluste eest. Noortööliste endakaitse tööandja vastu nii tööstuses, töökodades kui põllumajanduses

on noorsotsialistide võitluse tähtsamaid sihte.“

Kultuurilisel alal on sotsialistidel, eriti noorsotsialistidel, suuri ülesandeid, tuleviku ülesandeid. Meie leiame „Noorsotsialistlikus liikumises“ järgmist: „Töölisklassi nõrkus onoleb väga suurel määral tööliste hariduse puudusest. Tööline on pidanud lapseast tegema rasket ja kurnavat tööd, talle pole jäetud võimalusi koolihariduse omandamiseks. Kõige selle tulemusena haridust on vähe, puudub eriti aga töölisklassile vajaline haridus ja arusaamine klassivõitlusest. Saamatajäänud haridust tuleb omandada aga eriti noorpõlves. Sellepärast Noorsotsialistlik Liit ja ühingud on pööranud algusest peale suurt tähelepanu oma liikmete hariduse täiendamisele.“ Edasi: „Noorsotsialistide kogu kultuuritöö aluseks on selle kasutamine klassivõitluseks. Ka kunst, ilukirjandus, teatrietendused, laul, sport, mängud peavad ühendama töölisklassi liikmeid, peavad andma neile ühtekuuluvuse tunnet, jõudu ja vaimustust igasuguseks vajalikeks võitluseks. Sotsialistlik meelsus ei kasva üksi teooria õppimisega, vaid eriti kõigi kaudsete mõjudega.“

See on meie noorsotsialistide „credo“. Meie usutunnistuses ei ole midagi sarnast, mis õigustaks arupärimisega ettevõetud kallaletungi, meile tehtud etteheiteid. Oma kogemuste põhjal — olen Noorsotsialistliku Liidu juhtimise juures olnud selle algpäevist 1925. a. peale — võin öelda, et Liit, kes oli alles aastaid tagasi nõrk organisatsioon, on nüüd koondanud oma ümber 41 ühingut enam kui 1.200 liikmega üle terve Eesti, ja nüüd võib rääkida Noorsotsialistlikust Liidust kui tugevast organisatsioonist, kes ette valmistab noori tulevaseks võitluseks. (V a h e l h ü ü e.) Ma võin anda selle broshüüri. (V a h e l h ü ü e.) 12-aastasi õpilasi meie ühingus ei ole, see on härra Tallmeistri mingi seebimull, sest meie põhikiri ei võimalda niisuguste vastuvõtmist. (V a h e l h ü ü e.) Teie teate väga hästi, et alla 18 aasta ei saa olla poliitilise organisatsiooni liikmeiks. Kihutuse- või selgitusetööd võidakse igaihe juures teha, aga organiseeritud tööliskonnast võime rääkida siis, kui ollakse ühingus. (V a h e l h ü ü e.) Ma võin ju Teile selle broshüüri kinkida, see maksab ju kõigest 10 senti, mida ma võin Teile ohverdada.

Edasi toodi arupärimise põhjendamisel ette, nagu noorsotsialistid tungivat kooli, ja kongressi otsuses olevat öeldud, et peab kohustama noorsotsialiste kooli tungima. Ma pean täiesti kindlalt ja kategooriliselt ütlema, et kongressi resolutsioonid ei kõnele kooli politiseerimisest, vaid kõnelevad kodanluse mõju paralüüsimisest. Samuti ükski resolutsioon ei kõ-

nele kooli tungimisest, küll aga noorte organiseerimisest. Kui ma ei eksi, siis härra Tallmeistril olid kasutada Noorsotsialistliku Liidu kongressi resolutsioonid, ja neist pidite ju nägema, et pikalt käsitati koostööd intelligentsiga, väites, et intelligents peaks sotsialiste nende võitluses võimalust mööda kaasa aitama, eriti see osa intelligentsist, kes kuulub töölisklassi. Ei tahaks viita teie aega üksikasjade ettekandmisega, sest neid leiate broshüüris, millist ma juba käsitsin. Kindel on aga see, et resolutsioonid ei kõnele kooli tungimisest. Ei saa samuti unustada ka seda, et noorsotsialistid seisavad klassivõitluse alusel ja usuvad, et neil õigus on omi põhimõtteid selgitada ja arendada. Kasvatustlikust küljest see on arusaadav ja endastmõistetav.

Edasi toodi arupärijate poolt ette, et on asutatud noorsotsialistlikud rakukesed üksikutes koolides. Seda ei saa aga olla, sest meie organiseerimise vorm on teistsugune — kuna meil ei ole ei parteilisi ega ka noorsotsialistlikke rakukesi, küll aga kommunistidel. Meie organiseerime Lääne-Euroopa eeskujul, nii nagu see on Austrias ja Saksas, kus noorsotsialistlikud liikumised on täiesti legaliseeritud. Seega noorsotsialistlikkudest rakukestest rääkimine on jällegi sihist mööda laskmine.

Edasi pikemalt peatuti suhtumise juures kommunistidega. Siin peab aga kindlalt ja kategooriliselt ütlema, et oleme täiesti eitaval seisukohal kommunistidest. Kui loete kommunistlikku, põrandaalust kirjandust, siis näete, missuguse vihaga sotsialistidesse, eriti aga noorsotsialistidesse suhtutakse, kuidas neid söimatakse. Kommunistid kannavad noorsotsialistide vastu suuremat viha, kui kodanliku klassi vastu. Ei saa ka noorsotsialistid sellepärast kommunistidega ühist keelt kõnelda, et Eesti Noorsotsialistlik Liit kuulub Sotsialistlikku noorsoo Internatsionaali, mille omakord seisab otsekohehes ühenduses teise — sotsialistliku — Internatsionaaliga, mitte aga kommunistliku — kolmanda — Internatsionaaliga. Peale selle Noorsotsialistlik Liit on partei sektsioon ning seepärast käib täiesti sotsialistliku partei kontrolli alla. Kui süüdistate noorsotsialiste kommunistlikus suunas, siis peate ka meie parteid süüdistama kommunistlikus suunas. Õigusepärast viimasel ajal teostatakse seda kommunistlikku agitatsiooni ja töölisliikumise lõhkumist suuremal määral arupärijate ringkonda kuuluva ajalehe „Vaba Maa“ poolt. (V a h e l h ü ü d e d.) Seal on ilmunud artikleid, milles öeldakse, et sotsialistid ei ole need õiged töölisklassi esindajad, kelleks aga peaksid olema nende asemel kommunistid. Seepärast võib öelda, et „Vaba Maa“ soodustab kommunismi levitamist ja tule-

vad need etteheited, mis meie poole suunatud, endale tagasi võtta. (V a h e l h ü ü e.) Härra Kask, Teie ütlesite otsekohe, et on tarvis teistsugust töölisiikumist soodustada... (V a h e l h ü ü e.) Sotsialistide, eriti noorsotsialistide, materdamise poolest seisavad kommunistid ja tööerakond ühel astmel. Selles suhtes on kommunistide ja tööerakonna võitluseviisid täiesti ühesugused, kuna noorsotsialistid võitlevad mõlemi suuna vastu. Sellepärast ei pea need etteheited, mis arupärijate poolt tehtud noorsotsialistidele, paika. Igatahes maksavad need etteheited enam „Vaba Maa“ ringkondade kohta, kes soodustavad kommunismi ja ise püüavad plaanikindlalt kahtlustada ja sihilikult süüdistada noorsotsialiste.

P. S c h ü t z: Väga austatud Riigikogu liikmed! Mina tahan küsimust käsitada ainult niivõrt, kuivõrt härra rkl. Tallmeister minu isikut oma kõnes puudutas. Härra Tallmeister seletas, et peale 1. maid, kus ühes keskkoolis on üks õpilane lendlehtede levitamise pärast välja heidetud, olevat mina ilmunud sinna kooli, sõimanud selle koolidirektori läbi, et mis kord teil majas valitseb j.n.e., ja selle tagajärg olevat olnud, et see õpilane olevat võetud tagasi. Härra Tallmeister tahtis seega näidata, ja pärastpoole seletas ta, et koolijuhataja olevat öelnud, et ta ei saa korda maksta panna, sest siis kohe mõni sotsialistlik võimumees ilmub kohale ja astub vahele.

Mina tahtsin aga härradele Riigikogu liikmetele seletada, kuidas asi tegelikult oli. Tõelikult käisin mina koolis, aga ei käinud mitte selle asja pärast, mis härra Tallmeister mulle ülesandeks tegi, vaid mind kutsuti sinna kooli. Härra direktori poolt saadeti mulle teadaanne, et ma ilmugu kooli läbi rääkima direktoriga ja klassijuhatajaga. (V a h e l h ü ü e.) Mul käib poeg seal koolis. Mul ei olnud sel korral võimalust ega aega kooli minna, kui ma kutse sain, ja ma kõlistasin direktorile ning küsisin, milles asi seisab ja kas ei saaks vast telefoniteel seda asja ajada. Direktoriga saingi telefoniteel asja ära seletada, siis kõlistasin klassijuhatajale, härra Orgussaarele, keda härra Tallmeister mainis, ja härra Orgussaar ütles, et ta telefonikõnega ei lepi, vaid ta tahab ilmtingimata mind isiklikult näha saada. Ja siis ei jäänud mul muud üle, kui pidin kooli minema ja selleks omale aega reserveerima. (V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a: Palun rahu!

P. S c h ü t z: Koolis selgus, et kõigil sellel koolikutsumisel pole ühist ei poliitika ei ka 1. mai proklamatsioonidega,

vaid minu poeg olevat ühest koolimäärusest üle astunud, ja selle üle taheti minuga läbi rääkida. Pojale oli karistus määratud, igal pühapäeval kaks tundi koolis istumas käia. Minu poja eksimus kooli korra vastu seisis selles, et minu poeg ei olevat tänaval vastu tulles üht õpetajat tervitanud. Läbirääkimistel selgus, et õpetaja, kellest jutt, ei olegi selle kooli õpetaja. Siis tekkis tõesti mulle niisugune mulje, et kas mitte sellepärast minu pojaga sääraselt ümber ei käida, et ta sotsialisti poeg on. Ja sellepärast esitasingi küsimuse, et kui seda süüks loetakse, et keegi sotsialisti pojana ilma sündinud, siis on see tõesti natukene imelik, sest see peaks ka koolil avalikult teada olema, et Eesti sotsialistlik tööliste partei seisab täiesti riiklikul alusel, ja see erakond võtab valitsusest osa, hariduseminister on sotsialist, ja kui nüüd kellelgi õpilasel isa sotsialist on, siis on see kurjus. Siis seletati mulle, et see asi nii ei ole ja see olevat sellepärast sündinud, et õpetaja, keda minu poeg ei olevat teretanud, siiski nende kooli ruumes töötavat. (V a h e l h ü ü e.) Selle kooli katuse all töötab õhtune keskkool, ja see õpetaja olevat õhtuse keskkooli õpetaja, ja sellepärast peab ka teda tervitama. Mina selle vastu ei vaidle, (V a h e l h ü ü e.) et kõiki oma kooliõpetajaid tervitama peab, aga mulle siiski paistis, et imelik on nõuda sarnast distsipliini, et kõiki õpetajaid tervitama peab. Siis seletati mulle, et sellel õpetajal siiski natukene ühist nende kooliga on, sest neil kahel koolil olevat ühine pedagoogika-nõukogu. (V a h e l h ü ü e.) Mina ei tea, mis seal on, aga mulle on teada, et Tallinnas ei ole ühelgi keskkoolil mingit täienduskooli. Mina tean, et humanitaargümnaasiumi ruumes töötab kolledsh. Kasvatuse mõttes on tervitus viisakuse avalduseks nõuetav, aga (V a h e l h ü ü e.) siis on ka kooli enese ülesanne selgeks teha õpilastele, keda nad peavad tervitama ja keda mitte. Õpilastel sel puhul ei olnud see selge. Nii et kõigel sellel ajal ei olnud 1. mai proklamatsioonidega midagi ühist. Tahtsin asja telefoni teel selgitada, aga mind paluti ilmuda isiklikult. (V a h e l h ü ü e.) Ma ei saanud aru, mis härra Juhkam vahele hüüdis. (V a h e l h ü ü e.) Mitte sugugi, mina üheltpoolt kui lapsevanem ja teiselt poolt ka klassijuhataja pidime kasvatuse ja kooli huvides selgusele jõudma, kuidas minu poeg koolis end ülal peab, kas on esinenud sotsialistina, ja seda katsuda igakülgsest selgitada, see oli minul tähtis teada. Sest pean tähendama, et minu poja ja koolijuhataja vahel on varem konflikte ette tulnud ja need ei paistnud sagedasti olevat põhjendatud. (V a h e l h ü ü e.) Mul oli ajajooksul sarnane mulje tekkinud, et konfliktid tulid seetõttu, et minu poeg oli sot-

sialisti poeg, ja seepärast tahtsin ükskord selgitada, kas tõesti see on põhjuseks. Läbirääkimistel selgus, et see ei ole põhjuseks. Aga et minu koolis käimise järel mõnda õpilast oleks koolist välja heidetud ehk kooli tagasi võetud, seda ei tahaks uskuda. Mina ei katsunud mingit survet avaldada, vaid klassijuhataja seletas koguni, et neil ei olevat keelatud õpilastel osa võtta sotsialistlikkudest organisatsioonidest, ainult olevat nõuetav, et õpilased teeksid sellele koolile teatavaks, misugustest organisatsioonidest nad osa võtavad. Mingit surveavaldamist minu poolt ei olnud. (V a h e l h ü ü e.) Lugupeetud härra Tallmeistrile võin julgesti öelda, et mina ei oleks seal käinud, kui mind ei oleks nõutud. (V a h e l h ü ü e.) Ma ei tahtnud isiklikult tõepoolest seda asja puudutada, aga kui härra Tallmeister mind välja kutsus ja näitas, nagu oleksin mina sinna mingi satrapina ilmunud ja survet avaldanud, siis olin sunnitud fakte avaldama, nagu nad tõelikult olid.

O. K a s k (fakt. märk.): Lugupeetud rkl. Mihkelson tähendas mitme vahelhüüde peale, et organiseerimistööd kooliealiste laste keskel ei tehta. Kuid ma palusin näidata, et ometi on kongressi otsus see. Seda eitati. Ta andis kongressi resolutsioonid lahkelt kasutada. Ma leidsin ja loen ette, et see, mis Tallmeistri poolt ette toodud, on täpselt sees. Punkt 4: „Erilist rõhku panna alla 14-aastaste õpilaste punastesse pioneergruppidesse kogumiseks.“ Meie teame kõik, et koolisundus kestab 15—16 aastani ja 14-aastased, kes punastesse pioneergruppidesse organiseeritakse, on koolilapsed.

M. M a r t n a: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma ei taha härra Tallmeistri ega härra Lattik'u ega teiste eelkõnelejate väidete juurde minna, vaid ma mõtlesin mõnda põhimõtet puudutada. Härra Tallmeister tähendas Goethest kõneledes, et Goethe mitte kirikusõber ei ole olnud, kuid seda siiski on pooldanud ja olevat sures öelnud: „Mehr Licht.“ Härra Tallmeister oleks vist soovinud, et Goethe oleks pidanud hüüdma: „Mehr Schandarmarie, mehr Polizei, mehr Kosaken.“ (V a h e l h ü ü e.) Kõikide küsimiste peale on võimata vastata, eriti aga niisuguste küsimiste peale. Ma juhin tähelepanu sellele, et niihästi härra Kask oma vahelhüüetes, eriti aga härra Tallmeister, loomulikult selle peale välja tulid, et meie koolides ei ole küllalt valvet ega sandarmeeri! Meie koolides kõneldakse ja mõeldakse mõnikord sotsialistlikult. Ma küsisin nende väidete puhul: mida võib kool, mida ta ei või, mida peab kool ja millest peab ta mööda minema? Koolil on harilikult programm,

seda programmi tuleb täita. Kooli ülesanne on see, et noorsugu eluks ette valmistada. Mina rõhutan just seda, et kool peab inimesi eluks ette valmistama. Mis on see elu? Elu koolis on igatahes niisugune, et ta õpilasele ka võimaluse peab jätma üht ja teist asja mitte õppida ja üht ja teist asja jälgida ja õppida väljaspool kooli, kui kool seda anda ei või ja anda ei saa, mida õpilane vajab. Ja kooli programm on sellekohaselt kokku seatud, et erapooletut kooli ei saa olla. Kui räägime politikast koolis, siis arvame meie, et see on kodanlik politika, millega teie soovite paremaks õpetada inimesi. Ja kui seda on usuõpetus, siis ütlete, et see politika ei ole! Mis on usuõpetus? See ei ole muud, kui kiriku politika! Nii, kui meie üht ja sama ütleme, siis ei mõtle meie üht ja sama. Ma küsisin 12 aastat tagasi ühelt lugupeetud pedagoogilt, kes siis juba kaua aastaid koolitööd oli teinud ja kes teeb koolitööd tänapäevani, oma partei kongressil, ma olin nimelt kuulnud, et meil rohkesti sotsialistlikke kooliõpetajaid olevat, aga kooli juures ei näe neid mitte. See lugupeetud seltsimees ütles, et ega meie ei või politikat kooli viia... Ta arvas, kui koolis sotsialismist kõneldakse, et see on politika, seda ei tohi sinna viia... Keegi ei ole nõudnud, et meie võiksime kooliprogrammi võtta sotsialistliku programmi ja seda kui katekismust õpetama hakata. Sellepärast ütlen, et kool ei või kõike pakkuda, ega sotsialistlikku programmi õpetada ning sellepärast peab õpilasel olema võimalik väljaspool kooli mõnda õppida, mida ta koolis õppida ei saa. Ja kui õpilased on sunnitud seda muud õppida tahtes pörandaluseid ringe moodustama, see on meie kooli ja koolikorralduse viga. Kool ei tohi takistada, et inimesed kooli kõrval ka midagi muud õppida ja tunda tahavad saada, mis kooliprogrammist välja on jäänud. Teie, minu härrad, soovite muidugi, et kooliõpilane koolist välja tuleks nagu praegusündinud lapsuke, kes millestki midagi ei tea. Teie soovite, et, kui meie noorsugu koolist välja tuleb, et ta sotsialistlikke vahekordi ei tunneks, vaid teaks ainult seda, mis teie soovite. Kujutage aga ette, lugupeetud Riigikogu liikmed, et laps ei õpi ainult koolis, vaid rohkem kodus, ja mitte ainult kodus, vaid ka teel kodust kooli ja koolist koju; samuti õpib ta koolikaaslaselt ja oma ümbruselt. Kui, näiteks, kooliõpilane näeb, et ta kaaslast sõidetakse kas hobustega või autoga kooli ja kui tal on kallid ja moodsad riided seljas — ma olen kuulnud, et meie koolides leiti lapsi, kellel ei olnud särki seljas, ning samuti, leiti lapsi, kelle aluspesus oli täid —, siis, härra Tallmeister, ma küsisin Teie käest, kas niisugused vahekorrad tohivad Teie

arvates, lapsele silma paista? Teie tahate neid vahekordi tundmast ära hoida! Ütlen aga, kui meie tahame kooli selleks kasutada, et ta lapsi elule ette valmistaks, siis peab laps ka nende vahekordadega tutvunema! (V a h e l h ü ü e.) Teie võite neid punasteks nimetada, või kuidas tahate, ma ei räägi aga punastest ringidest, ma ei räägi millestki muust, kui sellest, mida elu meile peale sunnib. Meie talitame valesti, kui me takistame vaba arenemist!

Minu eelkõnelejad olid sagedasti väga lüürilised ja kõnelesid mõnikord ilusaid jutte. Teie lubate, et ka mina ühe niisuguse jutu ette kannan. See jutuke, mis ma ette tahan kanda, on lugemisraamatus, ja see lugemisraamat on kokku seatud katoliku kiriku vaimulikkude poolt. Selle sisu on järgmine. Kuski oli üks vürst ja ehitas kiriku. Ta lasi avalikult kuulutada, et ta kellegi käest armuandeid vastu ei võta ja ehitas selle kiriku omal kulul. Ja kui see kirik valmis sai, lasi see vürst marmortahvli kirikuseinale panna, kus oli öeldud, et mina see ja see olen selle kiriku ehitanud. Järgmisel hommikul oli see tahvel aga kadunud, keegi ei teadnud, kuhu see sai. Ta lasi teise tahvli panna, kuid järgmisel hommikul oli see jälle kadunud. Nüüd tuli vürstil mõttesse, et midagi iseäralikku peab siin olema. Hakati järele kuulama. Pean tähendama täiendavalt, et vürsti tahvli asemele oli pandud kiri, kus öeldud, et kiriku on ehitanud see ja see pesunaine. Kui see pesunaine üle kuulati, siis nuttis ta ja ütles kahetsusega, — peate vabandama mind, minu silmad hakkavad ka siin tilkuma, — ma puistasin sinna teele värsket ristikheina, kust härjad kiriku ehitusmaterjali vedasid. Ja et see naine oli värsket ristikheina härgadele teele puistanud, siis arvas Issand Jumal, kes on kõrgem kui vürst, et see pesunaine oli rohkem teinud kui vürst.

Kust ma selle lugesin? — Lugesin selle shurnaalist „Sozialistische Erziehung“, pealkirja all „Wie ist es möglich 8- bis 12-jährigen Kindern Soziologie zu lehren?“ — Kuidas on võimalik 8- kuni 12-aastastele lastele sotsioloogiat õpetada? Lugemisraamatu kirjutajal lõppes sellega lugu, kuid siin algas alles — kooliõpetaja õppetöö, nimelt tekkis küsimus, kust see vürst selle raha võttis, millega ta kiriku ehitas? Kas ta mitte meilt ja meie naaberitelt maksusid ei võtnud, ja kui ta seda tegi, siis ei olnud see iu tema raha, vaid meie raha? See oli nimelt väikeste küla koolilaste juures, ja siis ei ihaldanud lapsed midagi rohkem, kui et järgmisel nädalatunnil jälle mingi niisugune küsimus ette kantaks. Arvan, et sellest väikesest näitest paistab välja, et lastel on vajadus elu mitmesuguseid külgi tundma õppida.

Ja kui ma tähendasin, et koolides lapsi leitakse, kellel särkigi pole ja kellel nõnda lagununud saapad on, et nad märgade jälgadega käima ja külma peavad kannatama, ja kui vanemad neile süüa ei suuda anda, sest et neil endilgi pole, sest nagu teie teate, on kümneid tuhandeid töötatöölisi, ja me teame, et nende lapsed tööpuuduse, s. o. sissetuleku puuduse all kannatavad, kas kool teeb õieti, kui tema neid vahekordi noorsoole ei püüa selgitada ja oma ülesandeks teeb selle, et lapsed peaksid koolist välja astuma kui vaststüdinud lapsed? Mis sünniks siis, kui need noored inimesed nõnda koolist välja tuleksid? Nemand ei oskaks sammugi astuda ja põrkaksid raskustele vastu, mida nemad ei tunne ja mida neid tundma ei ole õpetatud! Kas see on see kool, mida meie oma noorsoo kasvatamiseks soovitavaks peame pidama? Kuidas oleme meie siis endistel aegadel kooli suunas talitanud? Mul tuleb meelde, lugupeetud Riigikogu liikmed, et mina 30 aastat tagasi lugesin esimesi niisuguseid vastuväiteid ja nimelt vana V. F. Eichhorn'i kirjutustest „Nordische Rundschau“ 1885. a., kuidas tema on istunud ühe kõrge herra juures, nii nagu aru võis saada, rüütelkonna juhataja juures 1871. a. Ühel pühapäevahommikul olnud see, nad on ukse lukku pannud ja võtnud ühe eestikeelse kõite raamatukapist. Mis te mõtlete, mis see siis oli? See oli C. R. Jakobson'i „Kolm isamaa kõnet“. See oli siis esimene mõttevahetus härraste vahel, kus arvati, et nüüd on aeg möödas, kus Maarjamaal rahulik kokkulepe valitses! Eichhorn kirjutab edasi: „Esimest korda loeme seda siin, et keegi inimene ristirahva ees, inimeste ees, kes meie kirikut armastavad, sellest lugu peavad, julgeb kirjutada ja kõneleda, et paganaajal on Eesti esimene vabaduseaeg, esimene valguseaeg olnud, on kiitnud paganaaega ilusamaks ning ülemaks kui ristiusuaeg on! Mitte ainult, et see inimene seda teistele ristiinimestele kõnena ette kandis, vaid see avaldati koguni trükis. Küll mitte Baltimaal, mitte Balti tensor ei andnud selleks luba, vaid Peeterburi tensor.“ Ma tahan tähelepanu juhtida sellele, et see oli aeg, kus samasuguste kahtlustustega välja tuldi, nagu Riigikogu liikmed Tallmeister ja Lattik seda tänapäev teevad, muidugi teiste sõnadega. Mul tuleb meelde — ma kõnelesin härra Raudkepiga selle üle — tema isa saatus, kes oli sunnitud Krimmi rändama sellepärast, et pastorid teda kui nooreestlast taga kiusama hakkasid ja koha pealt lahti kangutasid. (V a h e l h ü ü e.) See sündis tõesti Vene tsaari ajal. Kui härra Tallmeister juba mitmendat korda noorsotsialistide organisatoori Ni-gol Andreesen'i peale tähelepanu juhib, siis ei ole see muud kui hoovapuu, et seda

õpetajat kohalt lahti kangutada. Aga see ei sünni Vene tsaari ajal, vaid Eesti demokraatia ajal. (V a h e l h ü ü d e d.)

Minu eelkõneleja sotsialist Mihkelson kõneles juba noorsotsialistide organisatsioonist, (V a h e l h ü ü d e d.)

J u h a t a j a: Palun kohapealsed kõned jätta!

M. M a r t n a: ...aga temale hüüti vahele, et olevat veel noori, kes noorsotsialistlikku organisatsiooni ei kuulu. Ja tööpoolest, mina olen ka tähele pannud, et meie ridades on punaseid pioneere, just nagu teie ridades on kotkaid, noorseppi ja kuidas neid nimetatakse. Teie saate väga hästi aru, mis ma mõtlen: Kui teil on tarvilik noori inimesi organiseerida, siis peaksite teie ka aru saama, et see meile ka tarvilik on! Ja kui meie selle tarviduse peale rõhku paneme, siis paneme sellest tarvidusest välja minnes selle peale rõhku, et meie noorsotsialistlikkudes organisatsioonides juba maast-madalast, kui see iganes võimalik on, organiseerides kasvatuslikult teotsetakse. Tsaari ajal oli see tegevus pöranda alla surutud. Mina ei tarvitse seda nüüd enam salata, et tsaari ajal, näiteks kui mina praeguse Riigivanema härra Pätsi ajalehe „Tallinna Teataja“ toimetusega ühes korteris elasin, ja vaja oli mõnikord proklamatsioonid paljundada, siis tegid seda minu lapsed. Meie peitsime need proklamatsioonid sagedasti ära n. n. Krause paberinoa jalgade sisse, mis osutusid seest tühjaks. Seal neid võõrad ei teadnud otsida. Seal ka need proklamatsioonid paljundati, mis kuberner Bellegarde ärasõitmise puhul siin, lossiplatsil, laiali laotati. Ja seda tehti sel ajal salaja seepärast, et vabalt seda võimalik teha ei olnud. Tänapäev ei ole meil niisugust proklamatsioonide laialilaotamist vaja. Kui meil aga kõneldakse keelatud kirjandusest, siis mina Eesti põhiseaduse põhjal sellest aru ei saa, milline see keelatud kirjandus olema peab ja olla võib. Võib-olla et juristid selles asjas targemad on, et nad võivad seletust anda, aga mina tööpoolest ei tea, missugune see keelatud kirjandus on. Kui mina tarvilikuks pean mõnda kommunistlikku raamatut lugeda, nagu olen mõndagi lugenud, siis eeldan mina, et teistel, noorematel ja võib-olla ka vanematel, ka vajadus selle järele on. Meie noorsotsialistlik noorsugu kasvab ja areneb demokraatia alusel, noorsotsialistlikkudes ridades ja organisatsioonides kõneldakse kõigi küsimuste üle vabalt. Igalühel on sõnavabadus, ja noored inimesed, kes sel kombel demokraatlikkudes oludes elades seda enestele lihasse ja veresse on kasvatanud, neil, minu härrad, himu kommunistliku diktatuuri järgi mitte ei saa olla. Mina

vahelhüüdes püüdsin härra Kase tähelepanu sellele juhtida, et meie naabermail, Rootsis, Taanis, Norras, Saksamaal, Shveitsis ja kus iganes kommunistlikud parteid olnud, need on nõrkenud, on kokku vajunud. Rootsis ühines kommunistlik partei jälle tagasi sotsiaaldemokraatliku parteiga. Taanis sulasid need peaaegu ära. Alles viimasel ajal, kus tööpuudus kommunistlikule kihutusetööle rohkem pinda andis, kuuleme seal jälle kommunistlike väljaastumisi. Aga see ei ole nimetamisväärtki tugev parteiline liikumine, vaid sümptoomiline liikumine, ja sümptoomiline liikumine seetõttu, et sotsiaaldemokraatlik partei on oma demokraatliku kasvatusena ja kooliga nõnda kaugele jõjunud, et neis maades politseilist ega sõjaväelist survet kommunismi vastu tarvis ei ole nagu meil. Ja Saksamaal? Meie näeme, et Saksamaal on kommunistlik partei mitmeks killunenud. Ühed juhid saadetakse täna parteist välja, teised homme, ja partei ei saa jalgu alla. Ei saa jalgu alla sellepärast, et Saksamaa kommunistid saavad käske ja eeskirju Moskvast. Kui meie kommunismi vastu võidelda tahame, siis peame seda tegema teistsuguste abinõudega, mitte keelu- ega politseiliste käskudega. Tuletan teile meelde, lugupeetud kaasriigikoguliikmed, et suuremat politseilist survet mõelda võimata ka koolide suunas, nagu seda oli Venemaal enne ilma sõda. Ja mis on sellest järele jäänud? Mis on viimase tsaariga, Nikolai II-ga? Kas teie arvate, et tolleaegne Venemaa surveaparaat veel nõrk oli, et see ei suutnud oma ülesannet täita? Mina arvan, et tugevam ja ka kallim selline aparaat ei ole mõeldav, kui mis Venemaal oli. Aga see ei suutnud oma surveülesandeid täita. Tähendab, siis tahate teie, kui teie neid samu tagajärgi tahate kätte saada, mis Vene väevõimul sihiks olid, nagu teie täna kõnelesite, et see aparaat meil peab siis veel valjem, toorem olema? Seda meie eeldada ei või ja seda meie demokraatlikus vabariigis, nii kaua kui elame, lubada ei või. Meie seisame vaba arenemise alusel, ja ma tuletan veel kord meelde, et ka meie kool peab vaba arenemise alusel seisma, ning kui ta tänapäev veel ei seisa sellel alusel, siis tulevikus peab ta enesele selle vabama aluse looma! Meie ei saa koolist inimesi välja saata ilma neile teadmisi, kogemusi andmata selle kohta, mis neid inimesi elus väljaspool kooli ootab. Meie peame neid ette valmistama, ja kui meie tahame neid ette valmistada, siis ei saa seda kuidagi survega teha, vaid seda on võimalik teha ainult vaba arenemise võimaluse loomiseks. Kui teie tahate isiklikult selleks kaasa aidata, siis tehke seda eeskujuga, aga mitte sunniga. Jääge ka teie oma kirikuga nii vabaks! Jätke igaühele võimalus,

vabadus sisse ja välja astuda, võib-olla võidate sellega enam inimeste südamed. (V a h e l h ü ü e.) Ma ei taha Teiega praegu juttu ajada. Ma tean ka, et see võimalus on. Ma lugesin neil päevil aruanet, et kuskil on 50.000 inimest koguduste liikmeid, aga ainult 10.000—15.000 on oma maksud tasunud ja mõnituhat kirikus käinud. Nendest aruannetest olen ka lugenud, et paljud lasevad raamatusse kanda, et lähevad lauale, kuid jäävad tegelikult ainult kirjutuse juurde ja ei lähe lauale. Kui teie tahate rahvast võita, siis, härra Tallmeister ja teised kirikusõbrad, peate teistele purjedele mõtlema, teised purjed üles tõmbama. (V a h e l h ü ü e.) Jah, sotsialistlikud! Mujal maailmas, näiteks Kesk-Euroopas, on terve rida sotsialiste-kirikuõpetajaid. Ja nad ei karda ja ei nurise, et nende kirik tühjaks jääb. Ma arvan, et olete isegi neid näinud. Ma olen nende kirikutes käinud, ma ei ole aga nende koguduse liikmeks astunud, kuid olen nende jutlusi ja väiteid kuulnud. Ma tahaksin paar lauset Zürichis Ristikiriku ja Neu-Münsteri koguduse pastor Hermann Kutter'i väljendustest edasi anda. Tema ütles: „Meie tänapäevane kirik on niisugune, kes sunnib rahvast sotsialistiks saama.“ Mina käisin tema jutlusi kuulamas, mind ta ei vaimustanud, aga see ütetus on õige. Seda ütles ka Zürichis fakulteedi dekaan Leonhard Ragaz. (V a h e l h ü ü e.) Noo-jah, laseme need peensused olla. Võib-olla, et selle vahe all mõtlete usu ja kiriku vahekorda, aga igaüks ei tee seda, vaid jääb oma äripäeva arusaamisele truuks, mis ei tee vahet kiriku ja usu vahel. (V a h e l h ü ü e.) Teie panete sotsialismi ja kommunismi ühte patta. Teie olete see mees, kes otsustab, et noorsotsialistide õpetamine ja kasvamine on kommunistide ettevalmistamine! (V a h e l h ü ü e.) Ma ütlen veel niipalju, et Hohenzollern'ite ajal ei olnud usuvastase kihutusetöö keeldu. Sotsialistid tegutsesid põhimõtte järele, et usk on inimese eraasi. Partei, kui niisugune, organisatsioon, ei pea oma ülesandeks usuvastast võitlust võidelda. Igal parteiliikmel on aga vabadus usuvastast kihutusetööd teha, kuid oma, mitte partei vastutusel. (V a h e l h ü ü e.) Mis teie siis ise koolis teete? Teie koolid annavad oma ajakirju välja

ja tahate, et lapsed teie omi lehti ei loeks! Kuidas teie tahate läbi viia, et teie koolides politikat ei tehtaks? On „Vaba Maas“ või „Sõnumites“ midagi kirjutatud, siis on ju juba 7-, 8-, 9-aastased need, kes esimeseks loevad teie omi sõnumeid! Kuna teie ise mainitud politikatööd teete ja sellist politikaelu arendate, tahate aga kooliõpilastelt nõuda, et nemad ei peaks kõike seda nägema? Teie peate aru saama, et teie ise endale vastu kõnelete! Kuidas teie tahate takistada, et lapsed kooli minnes üksteisele ei räägi lehest loetud sündmustest? Teie lubate mõnda mälestustest mainida. Sõja puhkemise puhul ma läksin Zürichis, ja seal oli parajasti mobilisatsioon, ja võõrad sõjaväelased sõitsid sealt välja. Siis oli mul üks korterinaaber tolle aegne Vene pagulane, nüüd kommunist. See võttis ühe uuringu ette. Nimelt sai ta ühest koolist terve virna vihikuid ja vihke õpilaste kirjutistest sõja puhkemise üle. See minu korterinaaber, ta nimi oli Martinov, tahtis selle üle suure teadusliku töö kirjutada. Ka mina lugesin neid kirjutisi ja ma võisin igalt leheküljelt näha, et see, mida see poisike või tütarlaps kirjutanud, seda oli ta oma isa või ema ajalehest lugenud, mõttekäik oli täielikult jälgitav ajalehtede kaudu. Ja kui 1914. a. Zürichis nõnda oli, siis ei saa see meil tänapäev teistsugune olla. Kui teie koolis tänase arupärimise üle kirjatöid laseksite valmistada, ma arvan, et ühes või teises koolis mõtteavaldusi selle arupärimise üle ka pannakse paberile. Ja kui meie neid luubi alla võtaksime, siis võiksime leida, et need sagedasti ühest või teisest ajalehest on loetud. Ja see on, minu lugupeetud kaaslased, meie õpetuse töö, seda ei saa elimineerida, see kannab vilja. Ja kui meie seda tahame elimineerida, siis ei ole meie õiged hari-dusetöö juhid.

K. A s t (korra kohta): Kuna järjekorras on veel 7 kõnelejat, siis on selge, et täna läbirääkimisi lõpetada ei saa, ja teen ettepaneku, koosolek lõpetada.

J u h a t a j a: On tehtud ettepanek, lõpetada koosolek. (H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepanek on vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 14.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretär (allkiri).

Koosoleku juhatajad (allkirjad).